

Остваривање права на службену употребу језика и писама националних мањина у Републици Србији

Заштитник грађана

ОСТВАРИВАЊЕ ПРАВА НА СЛУЖБЕНУ УПОТРЕБУ ЈЕЗИКА
И ПИСАМА НАЦИОНАЛНИХ МАЊИНА
У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Написали:

др Горан Башић, др Љубица Ђорђевић

Испраживачки тим:

др Горан Башић, др Љубица Ђорђевић, Нина Јањић,
Виолета Ћорић, Јелена Ивановић, Биљана Павловић

Заштитник грађана

ЗАШТИТНИК ГРАЂАНА

Едиција
МОНОГРАФИЈЕ

Књига
2

Издавач
Заштитник грађана

За издавача
Саша Јанковић

Уредник
Проф. др Горан Башић

Припрема и лектура
Службени гласник

Тираж
300

ОСТВАРИВАЊЕ ПРАВА НА СЛУЖБЕНУ УПОТРЕБУ ЈЕЗИКА И ПИСАМА НАЦИОНАЛНИХ МАЊИНА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Написали:

др Горан Башић, др Љубица Ђорђевић

Испраживачки тим:

др Горан Башић, др Љубица Ђорђевић, Нина Јањић,
Виолета Ђорић, Јелена Ивановић, Биљана Павловић

Београд
2010

САДРЖАЈ

<i>Предговор</i>	7
I. УВОД	11
II. ПРАВНИ ОКВИР	13
1. Службена употреба језика националних мањина у Уставу Србије	13
2. Ратификовани међународни уговори	15
2.1. Конвенције Савета Европе	16
2.1.1. Европска повеља о регионалним или мањинским језицима	16
2.1.2. Оквирна конвенција за заштиту националних мањина	18
2.2. Билатерални уговори са државама у региону	21
3. Законска регулатива	22
3.1. Закон о службеној употреби језика и писама	24
3.2. Закон о заштити права и слобода националних мањина	27
3.3. Закон о националним саветима националних мањина	29
4. Прописи Аутономне Покрајине Војводине	30
5. Акти јединица локалне самоуправе	34
III. ЈЕЗИЦИ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ	37
IV. УВОЂЕЊЕ ЈЕЗИКА У СЛУЖБЕНУ УПОТРЕБУ	43

V. АНАЛИЗА НАЈВАЖНИЈИХ СЕГМЕНАТА ПРАВА НА СЛУЖБЕНУ УПОТРЕБУ ЈЕЗИКА НАЦИОНАЛНИХ МАЊИНА	49
1. Право на лично име и његов упис у евиденције и јавне исправе према језику и правопису националне мањине	49
2. Јавне исправе на језицима националних мањина	55
3. Топографске ознаке на језику и писму националне мањине	58
4. Језици националних мањина у поступцима пред органима управе	61
5. Језици националних мањина у поступцима пред судовима	64
6. Језици националних мањина у изборном процесу	70
7. Употреба језика националних мањина у представничким телима	71
8. Објављивање аката на језицима националних мањина	73
9. Капацитети за ефикасно остваривање права на службену употребу језика националних мањина	76
VI. ЗАКЉУЧАК	79
<i>Правни извори</i>	<i>83</i>
<i>Извори – истраживање</i>	<i>86</i>

ПРЕДГОВОР

У савременом друштву отворена су многа социолингвистичка питања у вези с међусобним утицајима језика и друштва. Постоје мишљења и истраживања која указују на то да „први“ језик којим дете проговори није нужно и његов матерњи језик, што отвара дилеме у вези с традиционалним приступом заштите језика националних мањина. Међутим, језик, поред тога што је основ споразумевања и разумевања, део је идентитета појединца и групе којој припада. Људи често осећају да је језик којим говоре у непосредној вези с њиховом етничком припаднишвом и тако се опредељују и, уколико се нађу у ситуацији да су њихова етнија или језик на било који начин угрожени, настоје да се, у мери колико то друштвене и институционалне околности допуштају, хомогенизују и очувају их.

Имајући у виду искуство, али и потребе европских народа да сачувају своје језичко наслеђе и идентитет, европске институције су установиле инструменте којима штите како права мањина, тако и очување мањинских и регионалних језика. Већина држава, међу којима је и Србија, прихватиле су те инструменте, ратификовале их и примењују их у националним законодавствима и пракси. Захваљујући, између осталог, и томе, неки од језика и идентитета за које се веровало да су асимиловани или заборављени ревитализовани су и баштине их мање или веће групе људи традиционално настањених у Европи.

У Србији постоји традиција признања и заштите идентитета и језика националних мањина. Језици појединих етничких заједница попут Албанаца, Бугара, Мађара, Румуна, Русина, Словака, Украјинаца и пре више деценија имали су своје место у друштвеном, правном и институционалном систему. Последњих деценија захтеве за признавањем језика и идентитета поставиле су и друге етничке мањине, пре свих Роми, потом припадници народа који су у југословенској заједници имали статус народа – Бошњаци, Македонци, Хрвати и Црногорци и најзад припадници до скоро такозваних „скривених“ мањина – Ашкалије, Буњевци, Власи, Египћани, Грци и други. „Отворени“, либерални правни приступ заштити идентитета националних мањина омогућио

је припадницима мањина да поставе захтеве за признавањем својих језика и да се, у зависности од броја припадника и насељености на неком подручју земље, својим језицима и писмима споразумевају у јавном простору. У ширем смислу, сврха овог права, које је у Србији део уставноправне заштите, јесте заштита и очување идентитета националних мањина, а у ужем смислу је то да припадници националних мањина не могу бити ускраћени да остваре било које од призна тих права због тога што им није омогућено да на њиховим језицима и писмима комуницирају (обраћају се и добијају одговоре) с јавним институцијама и органима.

Остваривање права на службену употребу језика и писама националних мањина сложен је процес и захтева да се, поред институционално-правног основа, развију и други услови за његово остваривање – друштвена свест о предностима вишејезичког образовања, примена политике једнаких могућности у којој је вишејезичност позитивно преимућство и лични и друштвени капитал, средства и пре свега друштву примерена мултикултурална политика која не мора бити линеарна у примени права, али мора бити правична у дистрибуцији правде.

Заштитник грађана је током 2009. и 2010. године спровео истраживање о примени права на службену употребу језика и писама националних мањина, када су притужбе грађана припадника националних мањина и њихових националних савета указале на одређене проблеме, али и када је у поступцима уочено да у различитим деловима земље постоји различита пракса и примена различитих прописа у вези с остваривањем права на службену употребу језика националних мањина, као и то да постоје друштвени отпори признавању тог права у појединим локалним самоуправама чиме је нарушена политика једнаких могућности, а широм отворена врата дискриминацији.

Истраживање су, уз подршку Мисије ОЕБС-а, у Србији спровели Одељење за националне мањине стручне службе Заштитника грађана и др Љубица Ђорђевић, професорка на Факултету за европске правно-политичке студије у Новом Саду. Професорка Ђорђевић, којој сам захвалио на стручном, темељном и одговорном раду и спремности да промисли и да одговори на сложена и специфична питања у вези с применом права на службену употребу језика и писама националних мањина, обавила је разговоре с представницима одговарајућих државних и покрајинских органа, јавних предузећа и установа, судова, локалних самоуправа, националних савета, са стручњацима... Поред тога, Заштитник грађана је организовао и стручни скуп посвећен овом проблему, на којем су угледни стручњаци – проф. др Ранко Бутарски, др Биљана Сикимић и др Јелена Филиповић – предпочили

стручном тиму Заштитника грађана специфичне социолингвистичке проблеме у вези с увођењем појединих језика националних мањина у јавну праксу.

Треба поменути да су се током истраживања мењали друштвени и правни услови у којима се ово право остварује, чиме је још једном указано на чињеницу да су језици динамична, „жива“ материја која, и поред тога што у нашем правном систему њихова употреба и развој нису ваљано и потпуно уређени, испољава тенденцију ка променама које нису условљене ни правним, ни лингвистичким разлозима. У међувремену, 2010. године допуњен је *Закон о службеној употреби језика и писама*, донет пре скоро две деценије (1991); усвојен је и *Закон о националним саветима националних мањина* који је мањинским самоуправама прописао овлашћења у вези с остваривањем права на службену употребу језика и писама; донета је одлука Уставног суда и на снагу је ступио *Закон о мајичним књигама* који су пољубљали нормативни ауторитет прописа којим је Скупштина АП Војводина ближе уредила остваривање права на упис личног имена и службену употребу језика националних мањина на својој територији; Заштитник грађана је донео препоруку општинским органима у Прибоју да, у складу с законом, створе услове за увођење босанског језика у равноправну употребу на територији општине; Скупштина општина Мали Иђош донела је одлуку о изменама статута којом је у службену употребу уведен црногорски језик; Основни суд у Зрењанину је, реагујући на тужбу заменика градског заштитника грађана Трајана Панкарићана, донео прву првостепену пресуду којом је оценио да је месна самоуправа дискриминаторски поступила према припадницима националних мањина не поштујући прописе приликом исписивања назива установа на језицима мањина; Национални савет влашке националне мањине променио је статут пређашњег Националног савета и одлучио да језик Влаха у Србији није румунски, како је то раније било утврђено и да ће, до стандардизације влашког језика, Власи у Србији, као службени језик, користити српски...

Сматрајући да су ове промене део динамичног друштвеног живота Србије и њеног сазревања у развијену демократску државу у којој је политика мултикултуралности фактички усмерена ка грађанима, одлучили смо да у једном тренутку ставимо тачку и јавности понудимо истраживање које је уочило, описало и анализирано већину, до тада, кључних проблема с којима се суочавају припадници националних мањина у Србији. Замолили смо одговарајућа тела националних савета националних мањина у Србији да пошаљу мишљења и сугестије у вези с овим истраживањем и организовали јавну

расправу на којој су се сагласили с његовим садржајем, утврђењима и закључцима. Истраживање смо послали и Покрајинском секретаријату за управу, прописе и националне мањине и захвални смо покрајинском секретару мр Андору Делију на сугестијама, као и госпођи Еви Вукашиновић, заменици омбудсмана АП Војводина, проф. др Тамашу Корхецу, председнику Националног савета мађарске националне мањине и госпођи Олги Вујков, заменици градског заштитника грађана Суботице на пажљивом читању и подршци. Најзад, посебну захвалност дугујемо професорки Правног факултета у Новом Саду Маријани Пајванчић и академику Тибору Варадију. Значајне и корисне сугестије дала је и др Нада Бакић која се у својој докторској дисертацији бавила компаративним истраживањима службене употребе језика у Србији и Швајцарској.

На крају, али свакако не на последњем месту треба истаћи да су, поред мене и професорке Ђорђевић, чланице истраживачког тима и сараднице на писању овог текста биле Виолета Ђорић, Нина Јањић, Јелена Ивановић и Биљана Павловић. Такође, желим да додам да је истраживање написано и реализовано захваљујући подршци Мисије ОЕБС-а у Србији, посебно госпође Наташе Новаковић и господина Братислава Речића.

Представљањем истраживања јавности Заштитник грађана не окончава активности у вези с праћењем остваривања права на службену употребу језика и писама националних мањина. Напротив, поред тога што сматра да је неопходно доношење новог *Закона о службеној употреби језика и писама* који ће на најбољи могући начин уредити остваривање права националних мањина у вези с тим, али и заштити њихових идентитета, Заштитник грађана наставиће надзор и донеће препоруке надлежним државним и покрајинским органима и јединицама локалне самоуправе у вези са истим правима.

*Руководилац истраживања
др Горан Башић, заменик Заштитника грађана*

Извештај Заштитника грађана представља можда најцеловитију анализу правне регулативе и примене процеса о праву националних мањина на службену употребу језика икад написану у Републици Србији укључивши и научне публикације. Чак итавише, анализа Заштитника грађана представља једини аналитички извештај такве врсте коју је Републички орган припремио у последњим деценијама. Наравно ова констатација, колико представља похвалу рада Заштитника грађана, у истој мери представља и слику калацијетна државне управе и досадашњи однос органа Републике према овој осетљивој и за више стотине хиљада грађана ове државе изузетно важној проблематици.

*Проф. др Тамаш Корхец (Tamas Korhecz), председник
Националног савета мађарске националне мањине*

I

УВОД*

Право на службену употребу језика и писама националних мањина јесте међу правима којима је уређена културна аутономија националних мањина у Србији као основа заштите и очувања њиховог идентитета. Право на службену употребу матерњег језика, у различитим аспектима, уздигнуто је на ранг уставног права, а детаљније је регулисано низом закона и прописа. Обавеза државе на поштовање права на службену употребу језика националних мањина има и међународноправни карактер, јер се темељи како на конвенцијама Савета Европе – *Европској повељи о регионалним или мањинским језицима* и *Оквирној конвенцији за заштиту националних мањина*, тако и на билатералним уговорима о заштити националних мањина закљученим са суседним државама. Упркос томе што је у правном поретку Србије право на службену употребу језика националних мањина уређено у складу с међународноправним стандардима, у примени овог права приметни су одређени недостаци.

* Сви изрази, појмови, именице, придеви и глаголи у овом тексту који су употребљени у мушком граматичком роду, односе се без дискриминације и на особе женског пола.

II

ПРАВНИ ОКВИР

Право на службену употребу језика националних мањина гарантовано је Уставом и разрађено је како у правним актима којима се непосредно регулише питање заштите националних мањина, тако и у онима који за непосредан предмет регулисања имају друге области, али дотичу и питање службене употребе мањинских језика. Правни основ заштите овог права чине: *Устав* Србије, ратификовани међународни уговори, различити закони, као и правни акти донети на нивоу Аутономне Покрајине Војводине и на нивоу јединица локалне самоуправе.

1. СЛУЖБЕНА УПОТРЕБА ЈЕЗИКА НАЦИОНАЛНИХ МАЊИНА У УСТАВУ СРБИЈЕ

Устав Србије („Службени гласник РС“, број 98/06) у начелима, поред осталог, утврђује службену употребу језика и писама у Републици Србији. Према члану 10. став 1. *Устава*, у Србији су у службеној употреби српски језик и ћирилично писмо. Службена употреба других језика и писама допуштена је под условом да је заснована на *Уставу* и уређена законом (члан 10. став 2. *Устава*). У том смислу, срж уставноправне заштите права на службену употребу језика националних мањина јесте члан 79. *Устава*, који у ставу 1. изричито наводи одређене сфере друштвеног живота у којима је могуће службено употребљавати мањинске језике: у срединама где чине значајнију популацију органи јавне власти (државни, покрајински и локални), као и организације којима су поверена јавна овлашћења могу да воде поступак и на свом језику; на свом језику могу да користе своје име и презиме; у срединама где чине значајну популацију, традиционални локални називи, имена улица, насеља и топографске ознаке могу да буду исписани и на њиховом језику. Члан 79. став 1. *Устава* јемчи и нека права која нису непосредно везана за службену употребу језика, али су од значаја за квалитетније остваривање тог права, јер битно доприносе очувању и неговању језика

националне мањине. Реч је о праву на школовање у јавним установама и праву на информисање на језику националне мањине.

Право на службену употребу језика националних мањина *Устав* Србије препознаје међу правима која образују институт културне аутономије. У складу са чланом 75. став 2, припадници националних мањина, непосредно или преко мањинских самоуправа, односно националних савета националних мањина (члан 75. став 3. *Устава*), учествују у одлучивању или сами одлучују о појединим питањима у вези са службеном употребом језика и писама.

Поред одредаба којима је непосредно дефинисано питање службене употребе језика националних мањина, за остваривање овог права релевантне су и друге уставне одредбе. Тако *Устав* у одредби о забрани дискриминације (члан 21. став 3) изричито наводи да језик не сме бити повод или основ за дискриминацију. Забрана дискриминације националних мањина изричито се јамчи чланом 76. *Устава*. Овим чланом је у уставноправни систем заштите права националних мањина уведен и институт „позитивне дискриминације“ (афирмативне акције). Поред тога, *Устав* садржи и одредбе које се тичу заштите права и положаја лица лишених слободе и окривљених лица, које садрже одређене гаранције за употребу језика у поступку. Тако *Устав* у члану 27. став 2. даје право лицу које је лишено слободе да од стране надлежног државног органа, буде обавештено на језику који разуме о разлозима лишења слободе, о оптужби која му се ставља на терет и о својим правима. Према члану 33. став 1. *Устава*, лице окривљено за кривично дело има право да у најкраћем року, у складу са законом, подробно и на језику који разуме, буде обавештено о природи и разлозима дела за које се терети, као и доказима против њега. Ове две одредбе садрже нижи степен заштите права на употребу језика, јер постављају као процесни услов језик који лице „разуме“, а не „свој језик“.¹

Међутим, неразумевање језика који је у службеној употреби у државном органу не сме бити препрека за остваривање права и заштиту положаја у поступку, тако да *Устав* у члану 199. посебно јемчи право на употребу „свог језика“ у поступку. Према члану 199. став 1. *Устава*, свако има право да, када се решава о његовом праву или обавези, користи свој језик у поступку пред судом, другим државним органом или организацијом која врши јавна овлашћења. У члану 199. став 2. *Устава* посебно се наглашава да незнање језика на коме се поступак води

1 Језичка права из ова два члана *Устава* не гарантују се због припадности националној мањини, већ из *fair trial* разлога и гарантују се свим оптуженима (и странцима) независно од службеног језика државе и суда. У ова два члана преточене су обавезе из члана 5. став 2. Европске конвенције о људским правима, које је држава преузела њеним потписивањем.

не сме бити сметња за остваривање и заштиту људских и мањинских права. *Устџав* посебно јемчи и право на бесплатног преводиоца у судском поступку, ако лице не говори или не разуме језик који је у службеној употреби у суду (члан 32. став 2).²

У контексту уставне заштите права националних мањина на службену употребу језика и писама налази се и одредба која штити достигнути ниво права, односно права која су се већ ефективно користила: „Достигнути ниво људских и мањинских права не може се смањивати.“ (члан 20)

2. РАТИФИКОВАНИ МЕЃУНАРОДНИ УГОВОРИ

Устџав Србије утврђује да су општеприхваћена правила међународног права и потврђени међународни уговори саставни део националног правног поретка и да се могу непосредно примењивати. На хијерархијској лествици ратификоване међународне уговоре *Устџав* поставља изнад закона, али испод *Устџава* (члан 16. став 2. и члан 194. ст. 4. и 5). У погледу заштите права на службену употребу језика националних мањина релевантне су две групе међународних уговора које обавезују Србију: а) мултилатерални споразуми усвојени од Савета

- 2 Др Нана Бакић, читајући на молбу аутора овај текст, указала је на неколико недоумица које може да отвори различито „читање“, односно тумачење члана 199. *Устџава*. Наиме, с обзиром на то да је смисао овог члана *Устџава* да гарантује *fair trial*, ово право није изричито мањинско, иако се у ставу 2. помињу мањине. Овај члан гарантује права на основу персоналног принципа свим држављанима и странцима. Члан 199. став 2. *Устџава* изричито наводи мањине као особе којима то право припада и тиме додатно гарантује припадницима мањина да могу да користе свој језик у неком поступку. Исти став истог члана *Устџава* уређује, даље, да незнање језика на коме се води поступак „не сме бити сметња“ за остваривање мањинских права. То значи да право припадника мањине на употребу њиховог језика у неком поступку не сме да буде отежано кроз нпр. трошкове превоза. Што значи да припадницима мањина не могу бити наметнути новчани трошкови због употребе њиховог језика у судском поступку. Према томе, члан 199. став 2. *Устџава* гарантује мањинама бесплатне преводилачке услуге у току неког поступка пред државним органом, али само под условом да не познају језик поступка. У случају да припадник мањине влада језиком поступка, а ипак жели да користи свој језик, могуће је тумачење да трошкове превоза мора сам да сноси. Када *Устџав* јемчи писмену и усмену употребу једног језика, онда он говори о употреби „језика и писма“. У члану 199. *Устџава* говори се само о употреби „језика“, што наводи на закључак да овај члан гарантује право само на усмено коришћење свог језика у неком поступку, уколико он није службени језик поступка. На ово тумачење наводи и то да овај члан гарантује права свим лицима и странцима. Могућност да свако лице, домаћи или страни држављанин, може да користи свој језик усмено и писмено у било ком поступку без ограничења ставило би орган који води поступак пред непремостиве тешкоће и трошкове. Тешко је поверовати да је уставотворац то намеравао. Према томе, кроз овај члан јемчи се сваком лицу о чијем праву се одлучује само усмено коришћење његовог језика. Писмена преписка мора да уследи на службеном језику органа који води поступак.

Европе који непосредно уређују заштиту националних мањина и б) билатерални уговори између Србије и суседних држава којима су уређени поједини аспекти узајамне заштите мањина.

2.1. Конвенције Савета Европе

Основу европских стандарда заштите права припадника националних мањина чине мултилатерални уговори Савета Европе: *Европска повеља о регионалним или мањинским језицима* и *Оквирна конвенција за заштити националних мањина*^{3,4}.

2.1.1. Европска повеља о регионалним или мањинским језицима

Европска повеља о регионалним или мањинским језицима припремљена је 1992. године, а на снагу је ступила 1998. године. Државна заједница Србија и Црна Гора је *Повељу* ратификовала 2005. године.⁵ Након распада државне заједнице, Србија је као правни сукцесор преузела обавезе настале након ратификације *Повеље*.

Основни циљ *Повеље* јесте заштита историјских, регионалних језика и језика мањина у Европи, а тиме и очување и унапређење традиције и културне различитости у Европи. *Повеља* предвиђа низ мера за употребу језика у области образовања, правосуђа, управе, медија, али и у друштвеном и привредном животу. *Повеља* прихвата такозвани систем *a la carte* јер државе нису у обавези да примене све мере које она предвиђа, али су обавезне да прихвате најмање 35 ставова и подставова одабраних међу одредбама трећег дела *Повеље* (члан 2. став 2. *Повеље*). Иако овакав систем указује на одређену слабост *Повеље*, он се, из најмање два разлога сматра оправданим. Прво, њиме је омогућено да државе потписнице изаберу мере које сматрају најподеснијим за заштиту и унапређење регионалних и мањинских језика на својој територији. Друго, примењујући принципе отвореног избора међу понуђеним могућностима, омогућена је примена одређене међународне регулативе прихватљиве најширем могућем кругу држава. У том смислу је дата и одредба *Повеље* којом се државама потписницама оставља право избора на које ће језике примењивати конкретне мере из *Повеље* (члан 2. став 2).

3 Овим конвенцијама претходила је Препорука о праву националних мањина на употребу властитог језика (Осло, 1996) високог комесара ОЕБС-а за националне мањине.

4 У ширем смислу, међу документима који установљавају правне стандарде заштите права националних мањина јесте свакако и Европска конвенција за заштиту људских права и слобода са додатним протоколима од 1–13, који су у Србији ступили на снагу 2004. године.

5 Закон о ратификацији Европске повеље о регионалним или мањинским језицима, („Службени лист СЦГ – Међународни уговори“, број 18/05).

Повеља у целини доприноси остварењу права на службену употребу језика националних мањина, али за ову анализу од посебног су значаја чл. 9, 10. и 13. *Повеље*, који садрже посебне мере за унапређење употребе регионалних или мањинских језика у правосудју, управи и јавним службама, као и у економском и друштвеном животу.

Актом о ратификацији Србија се, у погледу употребе језика националних мањина пред правосудним органима (члан 9. *Повеље*), обавезала да у кривичном поступку окривљеном гарантује право да употребљава сопствени језик и да обезбеди да захтев и доказ, без обзира на то да ли су у писаној или усменој форми, не буду сматрани неприхватљивим само због тога што су формулисани на регионалном или мањинском језику (члан 9. став 1. тачка а (II) и б (III)). У погледу употребе мањинског језика у грађанским парницама и управним споровима, Србија се обавезала да допусти да странке пред судом могу користити сопствени регионални или мањински језик без икаквих додатних трошкова (члан 9. став 1. тачка б (II) и ц (II)). Поред тога, Србија се обавезала и на то да остварење права на употребу језика или неопходно коришћење преводиоца неће изазвати додатне трошкове заинтересованим лицима (члан 9. став 1. тачка д). При томе, треба поменути да сама *Повеља* садржи одређена ограничења у погледу примене изабраних мера, и то како у односу на одређене судске области у којима живи довољан број говорника регионалног или мањинског језика, специфичности сваког од заштићених језика, тако и у погледу процене судије да ли употреба прихваћених олакшица омета ваљано спровођење поступка (члан 9. став 1). Најзад, Србија се обавезала и на то да неће порицати ваљаност правних документа написаних на регионалном или мањинском језику (члан 9. став 2. тачка а, б, ц) као и да ће најзначајније националне законодавне текстове учинити доступним и на језицима националних мањина (члан 9. став 3. *Повеље*).

У погледу службене употребе језика националних мањина у административним областима државе у којима живи број говорника мањинског језика који оправдава примену посебних мера, Србија се обавезала да ће им омогућити да подносе усмене или писмене представке и документа на овим језицима (члан 10. став 1. тачка а (IV) и (V)). У погледу употребе језика националних мањина пред локалним и регионалним властима, Србија се обавезала да ће одобрити или охрабривати: а) да грађани који говоре мањинске језике поднесу писмене или усмене представке на тим језицима; б) да регионалне и локалне власти објављују званична документа на одговарајућим мањинским језицима; ц) употребу традиционалних облика имена места на регионалним или мањинским језицима, заједно с именом на званичном језику државе (члан 10. став 2. тачке б, ц, д, г). У погледу употребе мањинских језика у раду

јавних служби на територији на којој се ови језици користе, Србија се обавезала да омогући онима који користе регионалне или мањинске језике да поднесу захтев на овим језицима (члан 10. став 3. тачка ц). Како би омогућила остваривање службене употребе регионалних или мањинских језика пред управним властима и јавним службама, Србија се обавезала да, у мери у којој је то могуће, удовољава захтевима за послених у јавним службама који познају неки регионални или мањински језик да буду ангажовани на територијама на којима се ови језици користе (члан 10. став 4. тачка ц). Србија је прихватила и меру из члана 10. став 5, која предвиђа да државе преузимају обавезу да допусте употребу и усвајање породичних имена на регионалним или мањинским језицима, на захтев оних који су заинтересовани.

У погледу употребе мањинских језика у економским и друштвеним животу, Србија се определила за једну прилично уопштenu меру – да се супротстави пракси која има за циљ обесхрабљивање употребе регионалних или мањинских језика у овим областима (члан 13. став 1. тачка ц).

Приликом ратификације *Повеље* Србија је прихватила примену наведених мера у односу на албански, босански, бугарски, мађарски, ромски, румунски, русински, словачки, украјински и хрватски језик, при томе не правећи никакву дистинкцију између њих.

2.1.2. *Оквирна конвенција за заштитију националних мањина*

Оквирна конвенција за заштиту националних мањина (даље: *Оквирна конвенција* 1995) први је мултилатерални међународни уговор који се искључиво односи на права припадника националних мањина. Она садржи оквирно дефинисане циљеве и принципе које државе потписнице треба да примене у националним политикама и прописима. *Оквирна конвенција* не установљава систем правне заштите попут оног који прати Европску конвенцију за заштиту људских права и слобода. Оквирна конвенција садржи каталог права који би државе требало да уграде у националне политике и правне поретке и да на тај начин створе услове за очување посебности националних мањина. Она се у највећој мери односи на културу, образовање, употребу језика, информисање, али и на права као што су учешће припадника националних мањина у јавним пословима или на одржавање контаката са сународницима.

Савезна Република Југославија је инкорпорирала Оквирну конвенцију у домаћи правни поредак још 1998. године,⁶ али јој је приступила

6 Закон о потврђивању Оквирне конвенције за заштиту националних мањина, („Службени лист СРЈ – Међународни уговори“, број 6/98).

тек у мају 2001. године. Са међународно-правног аспекта *Оквирна конвенција* је постала обавезујућа за тадашњу СР Југославију у септембру 2001. године и од тада је битно утицала на националну регулативу о националним мањинама, пре свега на Закон о заштити права и слобода националних мањина („Службени лист СРЈ“, број 11/02), на уставна решења, Закон о националним саветима („Службени гласник РС“, број 72/09), али и друге законе и прописе.

Оквирна конвенција потврђује да је језик један од кључних елемената идентитета припадника националних мањина (члан 5. став 1) и садржи различите одредбе које имају за циљ очување и унапређење њиховог језичког идентитета, нарочито кроз образовање и информисање на језику националне мањине. Питање службене употребе језика националних мањина Оквирна конвенција регулише чл. 10. и 11. Члан 10. став 1. признаје право припадника националне мањине да слободно и без ометања користе свој језик, и то како приватно тако и јавно.⁷ Обавеза државе, која произлази из ове одредбе, постоји пре свега у нечињењу, с обзиром на то да држава не сме да омета употребу језика националне мањине. Обавеза на чињење, у смислу подршке или унапређења, није изричито регулисана нормом, па се чињење државе односи на њену обавезу да спречи ометање од стране трећих лица.

Употреба језика националних мањина у комуникацији са државним органима регулисана је у члану 10. став 2. При томе, нормом нису обухваћени сви државни органи, већ само органи управе. Додуше, у складу с Извештајем објашњења Савета Европе за Оквирну конвенцију, појам „органи управе“ треба тумачити широко, тако да, на пример, обухвати и институцију омбудсмана.⁸ Наведена одредба је нејасно формулисана и оставља државама могућност слободне процене. Језик националне мањине може бити употребљаван у комуникацији с органима управе уколико национална мањина традиционално или у знатном броју насељава одређену област, уколико припадници мањине захтевају употребу свог језика и уколико тај захтев одговара реалним потребама у „мери у којој је то могуће“. Члан 10. став 3. регулише употребу језика у случају лишења слободе и евентуалне оптужбе. Оквирна конвенција при томе не излази изван оквира заштите коју пружа Европска конвенција за заштиту људских права (члан 6. став 3. тач. а и е Европске конвенције). Оквирна конвенција, као и Европска

7 Појам „јавно“ односи се на коришћење мањинског језика на јавном месту, напољу или у присуству других лица, али се никако не треба тумачити у односу са јавним властима. Тачка 63. Извештаја објашњења извештаја о Оквирној конвенцији: (<http://www.humanrights.coe.int/Minorities/Eng/FrameworkConvention>).

8 *Ibid.* тачка 64.

конвенција, садржи заштиту на нивоу језика који лице „разуме“, а предвиђа и право на одбрану уз бесплатну помоћ тумача.

За остварење права на службену употребу језика националних мањина значајан је и члан 11. Оквирне конвенције. Према члану 11. став 1. припадници националних мањина имају право да користе своје презиме и име на свом језику, као и право на званично признавање тог имена, на начин који предвиђа правни систем дотичне државе потписнице. У том смислу, државе могу користити писмо званичног језика како би написале име припадника националне мањине у његовом фонетском облику. Поред тога, правни поредак мора да предвиди могућност да лица која су била присиљена да се одрекну свог изворног имена или чије је изворно име било насилно промењено, могу да врате изворно име, уз изузетке када оваква промена има за циљ злоупотребу права или превару.⁹

Члан 11. став 2. Оквирне конвенције предвиђа право припадника националних мањина да јавно истакну ознаке, натписе и друге информације приватне природе на језику националне мањине. Термин „приватна природа“ треба тумачити тако да се односи на све оно што није службено. Ова одредба не ослобађа припаднике националне мањине да додатно користе и званични језик или неки други језик националне мањине. Члан 11. став 3. односи се на истицање топографских ознака на језику националне мањине. Одредбом је обухваћено истицање традиционалних назива насељених места, назива улица и других топографских ознака упућених јавности. Ови топографски називи могу се истаћи и на језику националне мањине, уз услов да у дотичној области традиционално живи знатан број припадника националне мањине и да постоји довољна тражња за таквим ознакама. Обавеза држава је додатно ослабљена одредницама да ће државе „настојати“, као и да ће наведено учинити „узимајући у обзир њихове специфичне услове“.

Поред ових „извора“ међународног права треба указати и на то да њихов садржај произлази из инструмената и праксе Организације уједињених нација и КЕБС-а:

– Члан. 2. Повеље уједињених нација о људским правима (Резолуција 10. децембра 1948, УН Доц. А/РЕС/47/135) који забрањује дискриминацију по основу језика. Иако из овог члана не произлазе правне обавезе за државу, њен значај је велики. Ова и сличне норме (Завршни документ Копенхашког сусрета од 29. јуна 1990) имају значај у смислу развоја унутрашњег права, односно оне указују у ком смеру одређена правна област треба да се развија и служи као својеврсна парадигма.

9 Ibid. тачка 68.

– Члан 27. Међународног пакта о грађанским и политичким правима од 19. децембра 1966. године из кога произилазе правне обавезе за државу. У литератури преовлађује мишљење да су државе на основу овог члана обавезне не само да толеришу употребу језика једне мањине, већ да су у директној обавези да језичким мањинама омогуће услове за развој њихове језичке посебности.

– Пакт Уједињених нација о економским, социјалним и културним правима и Међународни споразум о отклањању сваког облика расне дискриминације из којих, такође, произлазе одређене правне обавезе потписница.

2.2. Билатерални уговори са државама у региону

Србија је сукцесор билатералних споразума о заштити мањина које су СРЈ или Државна заједница Србија и Црна Гора закључиле са Хрватском,¹⁰ Мађарском,¹¹ Македонијом¹² и Румунијом.¹³ Закључивање ових споразума произашло је у доброј мери из члана 18. став 1. Оквирне конвенције за заштиту националних мањина Савета Европе, који предвиђа да државе потписнице, тамо где је то потребно, закључе билатералне и мултилатералне споразуме са другим државама, посебно са суседним државама, како би осигурале узајамну заштиту националних мањина.

Наведеним билатералним споразумима регулисана су различита питања из области права на изражавање, очување и развијање идентитета националних мањина. Сваки од ових споразума садржи и посебан члан којим је регулисано питање службене употребе језика одређене националне мањине. Споразум са Румунијом и Споразум са Македонијом садржи готово истоветне одредбе о службеној употреби мањинских језика, док су Споразум са Мађарском и Споразум са Хрватском нешто опширнији и детаљније регулишу ово питање. Свим споразумима

10 Закон о ратификацији Споразума између Србије и Црне Горе и Републике Хрватске о заштити права српске и црногорске мањине у Републици Хрватској и хрватске мањине у Србији и Црној Гори, „Службени лист СЦГ – Међународни уговори“, број 3/05.

11 Закон о ратификацији Споразума између Србије и Црне Горе и Републике Мађарске о заштити права мађарске националне мањине која живи у Србији и Црној Гори и српске националне мањине која живи у Републици Мађарској, „Службени лист СЦГ – Међународни уговори“, број 14/04.

12 Закон о ратификацији Споразума између Србије и Црне Горе и Републике Македоније о заштити српске и црногорске националне мањине у Републици Македонији и македонске националне мањине у Србији и Црној Гори, „Службени лист СЦГ – Међународни уговори“, број 6/05.

13 Закон о ратификацији Споразума између Савезне владе СРЈ и Владе Румуније о сарадњи у области заштите националних мањина, „Службени лист СЦГ – Међународни уговори“, број 14/04.

уговорне стране се обавезују да осигурају употребу матерњег језика, усмено и писмено, приватно и јавно;¹⁴ да користе свој језик у поступцима пред локалним, управним и судским органима;¹⁵ да се топографски натписи, називи места, улица и други јавни натписи истичу и на језику националне мањине.¹⁶ Осим Споразума са Хрватском, који ово питање не истиче посебно, сви остали споразуми предвиђају обавезу држава потписница да обезбеде припадницима националних мањина да им се лично име и презиме уписују у јавне исправе и званична документа на матерњем језику.¹⁷ У регулисању службене употребе језика националне мањине Споразум са Хрватском и Споразум са Мађарском детаљнији су и сваки од њих садржи неке одредбе које се не могу наћи у споразумима са осталим државама. Тако Споразум са Мађарском уређује: а) издавања личних исправа припадника националних мањина на матерњем језику (члан 5, став 2); б) право на бесплатног преводиоца у поступцима пред органима јавне власти (члан 5, став 3); в) право мањинских самоуправа да воде своје послове и на свом матерњем језику (члан 5, став 4). Споразум са Хрватском, са друге стране, посебно истиче одређене аспекте службене употребе мањинских језика који се не налазе у другим споразумима, и то: употребу језика мањине у раду представничких и извршних тела јединица локалне самоуправе, у поступку спровођења државних и локалних избора и референдума, код издавања јавних исправа, потврда и уверења, при састављању приватних исправа које се користе у правном промету, у коришћењу двојезичних образаца, натписних плоча, печата и жигова државних тела, тела јединица локалне самоуправе и правних лица која имају јавна овлашћења (члан 6, став 2, алинеје 2–6).

3. ЗАКОНСКА РЕГУЛАТИВА

За регулисање права на службену употребу мањинских језика на законском нивоу кључна су два закона: Закон о службеној употреби језика и писама („Службени гласник РС“, бр. 45/91, 53/93, 67/93,

14 Члан 6, став 1. Споразума са Хрватском; члан 5, став 1. Споразума са Мађарском; члан 3, став 1. Споразума са Македонијом; члан 3, став 1. Споразума са Румунијом.

15 Члан 6, став 2, алинеја 1. Споразума са Хрватском; члан 5, став 3. Споразума са Мађарском; члан 3, став 2. Споразума са Македонијом; члан 3, став 2. Споразума са Румунијом.

16 Члан 6, став 2, алинеја 7. Споразума са Хрватском; члан 5, став 5. Споразума са Мађарском; члан 3, став 2. Споразума са Македонијом; члан 3, став 2. Споразума са Румунијом.

17 Члан 5, став 2. Споразума са Мађарском; члан 3, став 1. Споразума са Македонијом и члан 3, став 2. Споразума са Румунијом. Споразум са Мађарском предвиђа упис личног имена и презимена и у службене евиденције и збирке личних података.

48/94, 101/05 и 30/10) и Закон о заштити права и слобода националних мањина („Службени лист СРЈ“, број 11/02).

Будући да је Закон о заштити права и слобода националних мањина установио, а *Устав* Србије и потврдио право на културну аутономију националних мањина, којом је обухваћено и право на службену употребу језика и писама, у ове кровне законе треба уврстити и Закон о националним саветима националних мањина („Службени гласник РС“, број 72/09), којим су регулисана овлашћења националних савета у погледу остварења права на службену употребу мањинских језика.

Поред поменута три закона, различити аспекти службене употребе мањинских језика регулисани су законима који за основни предмет регулисања немају питање заштите права националних мањина, већ неку другу сферу друштвених односа. У том смислу, релевантни су следећи закони: Закон о локалној самоуправи („Службени гласник РС“, број 129/07), Закон о матичним књигама („Службени гласник РС“, број 20/09), Породични закон („Службени гласник РС“, број 18/05), Закон о личној карти („Службени гласник РС“, број 62/06), Закон о путним исправама („Службени гласник РС“, бр. 90/07 и 116/08), Закон о општем управном поступку („Службени лист СРЈ“, бр. 33/97 и 31/01), Закон о парничном поступку („Службени гласник РС“, бр. 125/04 и 111/09), Закон о ванпарничном поступку („Службени гласник РС“, бр. 25/82 и 48/88 и „Службени гласник РС“, бр. 46/95 – др. закон и 18/05), Законик о кривичном поступку („Службени лист СРЈ“, бр. 70/01 и 68/02 и „Службени гласник РС“, бр. 58/04, 85/05, 115/05, 85/05 – др. закон, 49/07 и 20/09), Закон о прекршајима („Службени гласник РС“, бр. 101/05, 116/08 и 111/09), Закон о избору народних посланика („Службени гласник РС“, бр. 35/00, 57/03 – одлука УСРС, 72/03 – др. закон, 75/03 – испр. др. закона, 18/04, 101/05 – др. закон и 85/05), Закон о локалним изборима („Службени гласник РС“, број 129/07), Закон о печату државних и других органа („Службени гласник РС“, број 101/07), Закон о уставном суду („Службени гласник РС“ број, 109/07). Проблеми који се јављају у вези са остваривањем права на службену употребу језика и писама националних мањина јесу у томе да одредбе наведених закона нису увек у складу са стандардима које постављају *Устав* и Закон о заштити права и слобода националних мањина, као и то да су они и међусобно неуслађени.

Недостаци на нивоу законске регулативе негативно утичу на делотворност принципа заштите националних мањина које успостављају *Устав* и Закон о заштити права и слобода националних мањина,

тако да се, упркос разрађеном законском систему, не може рећи да Србија има целовит и ефикасан систем заштите права националних мањина на службену употребу њихових језика.

У овом делу приказаћемо поменуте основне законе, док ће решења других закона бити приказана у делу који се односи на анализу различитих аспеката службене употребе језика и писама националних мањина.

3.1. Закон о службеној употреби језика и писама

Закон о службеној употреби језика и писама регулише генерално питање службене употребе језика и писама у Републици Србији, при чему у делу III садржи одредбе које се искључиво односе на службену употребу језика националних мањина. Већ на самом почетку, у члану 1, Закон утврђује да су на оним подручјима на којима живе припадници националних мањина, истовремено¹⁸ са српским језиком у службеној употреби и њихови језици и писма.

Под службеном употребом језика и писама Закон утврђује употребу језика и писма у раду државних органа, органа аутономних покрајина, градова и општина, установа предузећа и других организација када врше јавна овлашћења, јавних служби и предузећа и других организација које врше послове утврђене самим Законом.

У смислу Закона службена употреба нарочито подразумева: усмено и писмено општење органа и организација међусобно, као и са странкама; вођење поступака за остваривање и заштиту права и дужности грађана; вођење прописаних евиденција; издавање јавних и других исправа које су од интереса за остваривање утврђених права грађана; остваривање права, дужности и одговорности радника из рада и по основу рада. Употреба језика и писама при исписивању топографских назива, назива органа, организација и фирми, као и при објављивању јавних позива, обавештења и упозорења и јавних натписа, што се такође сматра службеном употребом језика и писама (члан 3).

У члану 6. Закон предвиђа право сваког лица да у поступку пред органом и организацијом, која вршећи јавна овлашћења решава о његовом

18 Уставни суд Србије је у одлуци која се односила на испитивање уставности и законитости Статута општине Тутин, изнео став да појам „истовремен“ није у језичком смислу синоним са појмом „равноправан“, као и да „истовремена“ службена употреба језика у правном смислу није еквивалент за „равноправну“ употребу службеног језика и писма. Одлука Уставног суда ИУ-27/99 од 11. јануара 2001, „Службени гласник РС“, број 10/01.

праву и обавези, употребљава свој језик и у поступку се упознаје с чињеницама на свом језику. Члан 7. регулише начин исписивања текста на језицима и писмима националних мањина, и то тако што се он исписује после текста на српском језику, испод или десно од њега, истим обликом и величином слова. Законом је предвиђено да у јединици локалне самоуправе у којој је на дан ступања на снагу Закона језик националне мањине у службеној употреби, то стање остане непромењено, чиме је обезбеђена заштита уставног начела стечених права.

У III делу Закона, који се у целости бави службеном употребом језика националних мањина, прописано је да „на територији јединице локалне самоуправе где традиционално живе припадници националних мањина, њихов језик и писмо може бити у равноправној службеној употреби“ (члан 11). Следећи став истог члана обавезује јединицу локалне самоуправе на чијој је територији утврђено, последњим пописом становништва, више од 15% припадника једне националне мањине да статутом у равноправну службену употребу уведе језик националне мањине. У јединицама локалне самоуправе у којима живе припадници националне мањине, службена употреба језика националне мањине подразумева да припадници националних мањина свој језик користе: а) у управном и судском поступку (вођење оба поступка мора бити на језику националне мањине); б) у комуникацији с органима који врше јавна овлашћења; в) добијањем јавних исправа на свом језику; г) приликом уписа у службене евиденције и збирке личних података и прихватањем тих исправа као пуноважних; д) приликом избора гласачки листићи и бирачки материјали се штампају и на њиховим језицима; ђ) у раду представничких тела.

У јединицама локалне самоуправе у којима постоји обавеза увођења језика националне мањине у смислу члана 11, став 2. Закона подразумева да се називи јединица локалне самоуправе, насељених места, тргова и улица и други топоними исписују на језику националне мањине, према њеној традицији и правопису.

Службена употреба језика и писама националних мањина у раду својих органа аутономне покрајине уређује се статутом, а припадници националних мањина, чији број у укупном становништву Србије достиже најмање 2% могу се обратити републичким органима на свом језику на ком морају добити и одговор. Исто право имају и припадници националних мањина који у укупном становништву Србије не достижу 2%, али га могу остварити преко јединице локалне самоуправе у којој је језик националне мањине у службеној

употреби и која је дужна да обезбеди превозиње дописа којим се припадник националне мањине обраћа републичком органу.

Део III Закона уређује:

а) Вођење првостепеног управног, кривичног, парничног или другог поступка и на мањинском језику (чл. 12–14);

б) Употребу мањинског језика у поступку који се води на подручјима у којима мањински језици нису у службеној употреби (чл. 16–17);

в) Издавање јавних исправа на језику националне мањине (члан 18);

г) Избор и коришћење личног имена и имена деце и упис ових личних имена у све јавне исправе, службене евиденције и збирке личних података (члан 18а);

д) Исписивање топографских ознака, као и исписивање фирме и на језику националне мањине (чл. 19–20).

Закон о службеној употреби језика и писама последњи пут је промењен 2010. године. Истраживање које је Заштитник грађана спровео у вези са остваривањем права на службену употребу језика националних мањина окончано је неколико месеци раније. Такође, још нема информација о примерима добре праксе и проблемима који се јављају у његовој примени, али већ сада можемо указати на неколико недоследности законског текста и решење у члану 11, став 2, које суштински омета примену права на службену употребу језика и писама националних мањина.

Стиче се утисак да правно-технички недостаци у Закону произлазе из тога што су неке његове одредбе преузете из Закона о заштити права и слобода националних мањина. Тако Закон задржава члан 1, став 3. ранијег Закона, који говори о „истовременој“ употреби мањинских језика, а уноси промењени члан 11. који у ставу 1. говори о „равноправној“ употреби мањинских језика. Поред тога Закон задржава чл. 2. и 3. ранијег Закона, којима се дефинише шта се подразумева под службеном употребом језика и писама, а у измењеном члану 11, став 3. утврђује шта се подразумева под службеном употребом језика националних мањина. Овакво подвајање у одређивању појма службене употребе језика непотребно је, јер се у суштини дуплира, а може изазвати непотребне проблеме с тумачењем и недоумице о „равноправној“ употреби мањинских језика. И у погледу топографских ознака Закон није правно-технички доследан: нови члан 11, став 4. регулише ово питање, а задржан је члан 19. који има исти предмет регулисања.

3.2. Закон о заштити права и слобода националних мањина

Закон о заштити права и слобода националних мањина 2002. године, на предлог Министарства за националне мањине и етничке групе, донела је тадашња Савезна скупштина с идејом да обухвати основне принципе мањинске заштите. Требало је, такође, да републике Србија и Црна Гора донесу законе којима би детаљно уредиле ову материју, што оне нису учиниле до распада СРЈ, а потом и државне заједнице Србија и Црна Гора.

После раздвајања Србије и Црне Горе, Србија је, као следбеник државне заједнице, преузела све „савезне“ прописе, међу којима и Закон о заштити права и слобода националних мањина. Међутим, декларативни карактер овог закона није допринео ефикасности заштите права националних мањина. Одредбе Закона се ослањају на европске стандарде заштите националних мањина, при чему је утицај Оквирне конвенције Савета Европе јасан. Закон је унапредио систем заштите мањина у Србији, пре свега кроз дефинисање појма националне мањине, утврђивање основних права на очување посебности националне мањине и увођење института националних савета националних мањина у правни поредак Србије.

Централни део Закона јесте трећи део којим се регулишу права на очување посебности: право на избор и употребу личног имена (члан 9), право на употребу матерњег језика (чл. 10. и 11), право на неговање културе и традиције (члан 12), право на школовање на матерњем језику (чл. 13, 14. и 15), право на употребу националних симбола (члан 16) и право на јавно обавештавање на језику националне мањине (члан 17). Значај Закона је и у томе што је у правни и друштвени живот увео институте: а) културне аутономије националних мањина у области образовања, информисања, језика и културе и б) мањинске самоуправе кроз увођење националних савета националних мањина (члан 19) које су прихваћени и у *Уставу* Србије (члан 75. став 3. *Устава*).

Питање службене употребе језика и писама националних мањина Закон регулише у члану 11. Службена употреба језика националне мањине везује се за територију јединице локалне самоуправе на којој традиционално живе припадници националних мањина. Закон у члану 11, став 2. предвиђа да јединица локалне самоуправе мора увести језик националне мањине у равноправну службену употребу, уколико проценат припадника те националне мањине у укупном броју становника на територији јединице локалне самоуправе достиже 15%.

Удео од 15% утврђује се према резултатима последњег пописа становништва. Језик националне мањине може бити у службеној употреби и уколико није достигнут цензус од 15%, и то на основу института стечених права или пак применом мера афирмативне акције.¹⁹

Према члану 11, став 4. Закона, службена употреба језика националне мањине подразумева вођење управног и судског поступка на језику мањине и употребу језика националне мањине у овим

19 Др Нада Бакић, на основу компаративне анализе примене службене употребе језика и писама националних мањина, критички се осврће на нормативна решења спровођења права на службену употребу језика и писама националних мањина. Резиме занимљивих, полемичких, али за будућу расправу веома значајних размислања др Наде Бакић јесте следећи: „Увођење једног мањинског језика у службену употребу у Србији има далекосежне последице, јер обавезује све државне органе са седиштем на територији општине у којој је језик и писмо националне мањине у службеној употреби. То значи да органи општине и судови морају комплексне проблеме службене вишејезичности сами да реше и буду оспособљени да све радње и акте могу на свим службеним језицима општине да донесу. Савлађивање вишејезичности у раду једног органа представља јако комплексан организациони и финансијски проблем. Кроз критеријум од 15% мањинског становништва за обавезно увођење мањинског језика као службеног језика постављен је пред државу тежак задатак и очекивања су велика. Према *петнаестипроцентном критеријуму* у Србији се може очекивати да нека мала општина има више језика у службеној употреби, што није рационално, економски је неоправдано, а сврха заштите идентитета националне мањине и њихових језика могла је бити и другачије остварена. С тог становишта је законски проценат од 15% мањинског становништва за обавезно увођење мањинског језика као службеног језика прениско постављен и због тога је потребно ову одредбу уско тумачити. Докторка Бакић указује на то да је и са становишта упоредног права петнаестопроцентни критеријум неубичајено низак. У Корушкој и Бургенланду (Аустрија) тај проценат је 20–25% становништва. У Швајцарској је Уставни суд одлучио да језик „већег дела становништва“ мора бити узет у обзир. „Већи део становништва“ постоји, кад се удео једне групе у једној општини приближава проценту од 50%.

Због комплексности службене вишејезичности, увођење једног мањинског језика као службеног може са оправдати само кроз одређени број припадника једне мањине који говоре свој језик. Као критеријум за обавезно увођење једног језика као службеног Закон о мањинама ослања се на резултате пописа становништва, али узима у обзир само податке о националној припадности једној мањини, а не податке о броју особа које један мањински језик говоре. Подаци са пописа говоре о сигнификантној разлици између броја припадника једне мањине и лица која говоре језик те мањине. Тако је могуће да критеријум од 15% становништва једне општине који се изјашњавају као припадници једне мањине буде достигнут, али да је број говорника њеног језика много нижи. Службена употреба једног мањинског језика може само говорницима тог језика да буде од користи. Припадницима мањине који не говоре језик те мањине, могућност коришћења тог мањинског језика пред државним органима не доноси никакву погодност. Према томе, критеријум од 15% у једној општини треба да се односи на број говорника једног језика, а не број припадника једне националне мањине. Иначе се у упоредној пракси не среће само један критеријум (процентуални) за увођење једног мањинског језика као службеног, већ се ради о пуно критеријума који кумулативно треба да буду испуњени.“

поступцима, када се не воде на том језику; употребу језика националне мањине у комуникацији органа с јавним овлашћењима са грађанима; издавање јавних исправа и вођење службених евиденција и збирки личних података на језицима националних мањина и прихватање тих исправа на тим језицима као пуноважних; употребу језика на гласачким листићима и бирачком материјалу, као и употребу језика у раду представничких тела.

Закон регулише и питање исписивања топографских ознака на језицима националних мањина уносећи једну битну новину тиме што допушта да се ове ознаке могу исписивати према традицији и правопису националне мањине (члан 11, став 5).

Закон садржи и одредбе којима се службена употреба језика националних мањина проширује изван граница територије локалне самоуправе. Према члану 11, став 6. закони и други прописи се, у складу са законом, објављују и на језицима националних мањина, односно предвиђена је могућност да се припадници националних мањина, чији број у укупном становништву Републике Србије достиже најмање 2% према последњем попису, могу обратити републичким органима на свом језику и имају право да добију одговор на том језику (члан 11. став 7). *Ratio* ове одредбе прати и одредба из члана 11, став 8. која установљава право народних посланика, припадника националне мањине која задовољава споменути цензус од 2%, да се у Народној скупштини обраћају на свом језику.

3.3. Закон о националним саветима националних мањина

Будући да право на службену употребу језика и писама представља једно од права на културну аутономију, за остваривање овог права од значаја је и Закон о националним саветима националних мањина, јер се културна аутономија превасходно остварује преко ових тела.

Овим законом регулисана су различита питања која су релевантна за ефикасан рад националних савета националних мањина од којих вреди поменути статусна питања националних савета (чл. 7–9), њихове надлежности (чл. 10. и 24), однос с органима јавне власти (чл. 25–26), избор чланова (чл. 29–111) као и финансирање националног савета (чл. 112–119).

Надлежности националних савета у погледу службене употребе језика националних мањина Закон регулише у члану 22. Надлежности предвиђене чланом 22. Закона могу се поделити у две групе.

У прву групу спадају надлежности националних савета које се генерално тичу службене употребе језика националних мањина, а у другу групу се могу класификовати посебне надлежности које се искључиво тичу топографских ознака. Национални савет доприноси остварењу службене употребе језика националне мањине на тај начин што: а) предлаже утврђивање језика и писма националне мањине као службеног језика и писма у јединици локалне самоуправе (члан 22, тачка 3); б) предлаже надлежном органу вршење надзора над службеном употребом језика и писма националне мањине (члан 22, тачка 6); ц) предлаже надлежним органима мере и активности за унапређење превођења прописа на језике националних мањина који су у службеној употреби (члан 22, тачка 7); д) предузима мере и активности за унапређење службене употребе језика и писма националне мањине (члан 22, тачка 8). Надлежности националног савета у погледу топографских ознака односе се пре свега на његово право да утврђује традиционалне називе јединица локалне самоуправе, насељених места и других географских назива на језику националне мањине, ако је на подручју јединице локалне самоуправе или насељеног места језик националне мањине у службеној употреби (члан 22, тачка 1) и предлаже надлежном органу истицање ових назива (члан 22, тачка 2). Поред тога национални савет предлаже промену назива улица, тргова, градских четврти, заселака, других делова насељених места и установа за које је утврђено да су од посебног значаја за националну мањину (члан 22, тачка 4) и даје мишљење у поступку утврђивања назива улица, тргова, градских четврти, заселака и других делова насељених места, ако је на подручју јединице локалне самоуправе или насељеног места језик националне мањине у службеној употреби (члан 22, тачка 5).

4. ПРОПИСИ АУТОНОМНЕ ПОКРАЈИНЕ ВОЈВОДИНЕ²⁰

Устав Србије, у члану 183, став 3, предвиђа да се аутономне покрајине старају о „остваривању људских и мањинских права, у складу са законом“. Поред тога, *Устав* оставља могућност аутономним покрајинама да својим прописима, а на основу закона, установе

20 У једном делу Републике Србије – Косово и Метохија – Резолуцијом Савета безбедности Уједињених нација број 1244 одговорност је преузела међународна заједница (УНМИК у цивилном, а НАТО у војном аспекту). Будући да се права и слободе грађана на Косову и Метохији не остварују пред органима Републике Србије (изузев у мањем делу), тако не постоје ни фактички услови за остваривање надлежности Заштитника грађана на територији Косова и Метохије, па тамошња ситуација није предмет даљих разматрања у овом истраживању.

додатна права припадника националних мањина (члан 79, став 2. *Устава*). Прописи Аутономне Покрајине Војводине (даље: АП Војводина) представљају важан правни основ за заштиту права националних мањина, јер често разрађују или додатно регулишу нека питања која су на републичком нивоу неуређена, недовољно јасно или само декларативно уређена. Недостатак релевантних подзаконских аката на нивоу централне власти, који се на покрајинском нивоу супституише покрајинском регулативом, у доброј мери је разлог за постојање фактичке разлика између Војводине и централне Србије у погледу квалитета заштите и остваривања права националних мањина.

Поред *Устава*, основни акт из кога АП Војводина црпи надлежности у области заштите националних мањина, па тако и службене употребе језика и писама националних мањина, посебан је Закон којим се утврђују надлежности аутономне покрајине. Први такав Закон донет је 2002. године и имао је за предмет утврђивање одређених надлежности Аутономне Покрајине („Службени гласник РС“, бр. 6/02, 101/07 – др. закон и 51/09). После доношења *Устава* Србије и потребе да се правни положај Војводине прилагоди новом уставном оквиру, 2009. године је донет нови Закон о утврђивању надлежности Аутономне Покрајине Војводине („Службени гласник РС“, број 99/09).

Оба закона предвиђају надлежности АП Војводине у области службене употребе језика и писама националних мањина. У том погледу АП Војводина има две основне надлежности – да ближе уређује службену употребу језика и писама националних мањина на својој територији,²¹ при чему је везана и ограничена законом,²² и да, као поверен посао,²³ врши надзор у овој области.²⁴

Поред Закона, питање службене употребе језика националних мањина у АП Војводини регулисано је и њеним Статутом као највишим покрајинским правним актом. До 14. децембра 2009. године важећи статут АП Војводине био је акт из 1991. године („Службени лист АП Војводине“, број 17/91). Према члану 6. Статута из 1991. године, у раду покрајинских органа су, паралелно са „српскохрватским“ језиком, у службеној употреби били: мађарски, словачки, румунски

21 Члан 18, став 1. тачка 1. Закона из 2002. и члан 76, став 1. Закона из 2009. године.

22 Закон из 2002. године упућује на закон којим се уређује службена употреба језика и писама, док закон из 2009. године користи термин закон као генерички појам.

23 Члан 18, став 2. Закона из 2002. и члан 76, став 3. Закона из 2009. године.

24 Закон из 2002. изричито предвиђа да АП Војводина врши надзор над применом прописа којима уређује наведена питања (члан 18, став 1. тачка 1), као и надзор над применом закона (члан 18, став 1. тачка 2), док Закон из 2009. говори само о вршењу „инспекцијског надзора“, у складу са законом којим се уређује службена употреба језика и писама (члан 76, став 2).

и русински језик и њихова писма. Сходно томе, члан 10, тачка 4. овог статута предвиђао је да АП Војводина, преко својих органа, обезбеђује службену употребу ових језика и писама. Статут је такође предвиђао надлежност АП Војводине да, у складу са Уставом и законом, доноси одлуке и опште акте „којима уређује поједина питања од интереса за грађане у АП Војводини у области службене употребе језика и писама народности“ (члан 10, тачка 3). Статут је изричито предвиђао и право посланика да се у Скупштини служи језиком и писмом чија је службена употреба утврђена Статутом (члан 26). Службена употреба мањинских језика предвиђена је и у погледу објављивања аката²⁵ у „Службеном листу АП Војводине“, јер је Статут у члану 46, став 3. предвиђао да се акта објављују и на мађарском, словачком, румунском и русинском језику.

Актуелни Статут АП Војводине („Службени лист АП Војводине“, број 17/09) прокламује вишејезичност као једну од општих вредности од посебног значаја за АП Војводину (члан 7. став 1) и налаже покрајинским органима и организацијама да помажу очување вишејезичности, као и да посебним мерама и активностима помажу између осталог и упознавање различитих језика у АП Војводини (члан 7, став 2). Статут, у члану 26, став 1, утврђује језике и писма који су у службеној употреби у покрајинским органима и организацијама и уноси новину у односу на ранији Статут тиме што у службену употребу уводи и хрватски језик. Дакле, у службеној употреби су: српски језик и ћирилично писмо, мађарски, словачки, хрватски, румунски и русински језик и њихова писма. При томе, Статут упућује на закон и покрајинску скупштинску одлуку. Члан 26. у ставу 3. предвиђа могућност службене употребе језика националних мањина који нису наведени у ставу 1, а у складу са ратификованим међународним уговором, законом и покрајинском скупштинском одлуком.

У делу Статута који се тиче надлежности АП Војводине такође се јавља област службене употребе језика, и то у члану 27, алинеја 5, према коме АП Војводина уређује службену употребу језика и писама у органима и организацијама чији је оснивач и у члану 29, тачка 14. алинеја 2. према коме, у складу са законом, ближе одређује службену употребу језика и писама националних мањина. У погледу објављивања аката²⁶ у „Службеном листу АП Војводине“, Статут предвиђа да се они објављују на свим језицима који су у службеној употреби

25 Статут, одлука и општи акт Скупштине, а кад је то изричито предвиђено, и акт Извршног већа и покрајинског органа управе.

26 Статут, покрајинске скупштинске одлуке и општи акти Скупштине, као и покрајинске уредбе и одлуке Покрајинске владе, а други акти покрајинске Владе, као и акти покрајинске управе, онда када је то изричито предвиђено (члан 65. ст. 1. и 2).

у раду покрајинских органа, а да се у случају њихове неусаглашености текст на српском језику сматра меродавним (члан 65. став 3). Статут такође предвиђа аутономију националних мањина у области употребе језика (члан 25. став 1), као и могућност да АП Војводина повери вршење појединих послова националним саветима националних мањина (члан 25. став 2). Значајну новину Статут уноси у погледу успостављања институције Савета националних заједница, као посебног радног тела покрајинске Скупштине (члан 40. Статута). Релевантност овог радног тела за област службене употребе мањинских језика јесте у томе што покрајинска Скупштина приликом решавања одређених питања, која се између осталог односе и на службене употребу језика, мора прибавити мишљење Савета националних заједница (члан 40. став 7. Статута).

Значајан покрајински акт којим се регулише питање службене употребе мањинских језика јесте Одлука о ближем уређивању појединих питања службене употребе језика и писама националних мањина на територији АП Војводине („Службени лист АП Војводине“, бр. 8/03 и 9/03), коју је Скупштина Војводине усвојила 2003. године. Овом одлуком ближе се уређују начин остваривања службене употребе језика и писама националних мањина у раду покрајинских органа и локалних органа и организација, као и у раду организационих јединица органа државне управе, и раду републичких и локалних јавних предузећа, установа и служби; право на употребу личног имена припадника националних мањина; издавање јавних исправа и других исправа које су од интереса за остваривање законом утврђених права грађана; употреба језика у области привреде и услуга; исписивање топографских и других назива; објављивање јавних позива, обавештења и упозорења за јавност као и исписивање других јавних натписа; услови за увођење службене употребе језика и писама националних мањина у јединицама локалне самоуправе; подношење извештаја Скупштини АП Војводине о остваривању права на службену употребу језика и писама националних мањина (члан 1, став 1. Одлуке). Одлуком се не регулише, нити њене одредбе на било који начин утичу на службену употребу језика националних мањина у управним и судским поступцима (члан 1, став 2. Одлуке).

Уставни суд РС је у јуну 2010. године донео Одлуку („Службени гласник РС“ број 69/10) којом је утврдио да став 3. члана 6. Одлуке о ближем уређивању појединих питања службене употребе језика и писама националних мањина на територији АП Војводине није у сагласности са законом. Према мишљењу Суда овим ставом, који предвиђа да „називи националних савета, друштвених организација,

удружења грађана и установа припадника националних мањина (националне организације), на територији где је језик те националне мањине у службеној употреби изузетно се могу исписати и пре текста на српском језику“, врши се промена „законом утврђеног језичког редоследа исписивања назива националних организација на територији где је језик те националне мањине у службеној употреби.“²⁷

За праксу службене употребе језика националних мањина релевантна је и покрајинска Одлука о вишејезичким обрасцима извода из матичних књига и о начину уписа у исте („Службени лист АП Војводине“, бр. 1/01 и 8/03). Као што назив Одлуке указује, предмет њеног регулисања јесте питање издавања извода и уверења из матичних књига на језицима националних мањина, као и начин уписа у ове књиге на територији АП Војводине. Треба указати на то да ова одлука, упркос томе што је фактички стављена ван снаге након доношења Закона о матичним књигама и Упустава о вођењу матичних књига, још увек има правну снагу у АП Војводини, што доводи до извесне конфузије у вези са остваривањем права грађана.

Најзад, од значаја за уређење права на службену употребу језика националних мањина у АП Војводина јесте и Покрајинска скупштинска одлука о покрајинској управи („Службени лист АП Војводине“, број 4/10), где је чл. 26–33. разрађена службена употреба језика и писама националних мањина у раду органа покрајинске управе, као и Покрајинска скупштинска одлука о Влади Аутономне Покрајине Војводине („Службени лист АП Војводине“, број 4/10) која у члану 28. уређује овлашћење члана Покрајинске владе у погледу службене употребе језика и писама националних мањина.

5. АКТИ ЈЕДИНИЦА ЛОКАЛНЕ САМОУПРАВЕ

Иако не располажу с јавним овлашћењима неопходним за уређење права припадника националних мањина, јединице локалне самоуправе су територијалне јединице у којима се фактички остварују права националних мањина, па и право на службену употребу језика и писама. Тако *Устав* у члану 190. став 3. општини, односно граду поверава да се стара о остваривању, заштити и унапређењу људских и мањинских права. Надлежности јединица локалне самоуправе у погледу остваривању права припадника националних мањина уређене су Законом о локалној самоуправи („Службени гласник РС“, број 129/07). Према одредбама овог закона општина се стара о

27 Одлука Уставног суда Републике Србије IY-394/2005.

остваривању, заштити и унапређењу индивидуалних и колективних права припадника националних мањина и етничких група, утврђује језике и писма националних мањина који су у службеној употреби на територији општине, а има и надлежности у погледу јавног информисања на језицима националних мањина (члан 20. тач. 32–34).

С обзиром на то да је остваривање права на службену употребу језика националних мањина условљено формалним увођењем језика у службену употребу, овлашћење које јединица локалне самоуправе у том погледу има од централне је важности за примену овог права. У складу са чланом 11. став 2. Закона о службеној употреби језика и писама, општине својим статутом утврђују језик и писмо, односно језике и писма националних мањина који су у службеној употреби у општини. Стога је статут фактички централни правни акт којим се испуњавају предуслови за примену уставних, законских и покрајинских гаранција у погледу службене употребе језика националне мањине. Поред утврђивања језика националних мањина који су у службеној употреби у граду, односно општини, статут може садржати и друге релевантне одредбе које су у непосредној вези са остваривањем и ближем уређењем овог права: изгледа печата, надлежности у утврђивању назива делова насељених места, улица, тргова, градских четврти, надлежности у погледу обезбеђивања исписивања топографских ознака, обавештења и јавних натписа, права одборника да се у локалној скупштини обраћају на језицима који су у службеној употреби, или објављивања аката у службеним гласилима.²⁸

28 Статути градова и општина нису униформни, што произлази из принципа аутономије локалне самоуправе, тако да не уређују на исти начин примену права на службену употребу језика и писама националних мањина. Упореди: Статут града Зрењанина („Службени лист града Зрењанина“, број 21/08), Статут града Суботице („Службени лист општине Суботица“, бр. 26/08, 27/08 – испр.), Статут града Новог Пазара („Службени лист општине Нови Пазар“, број 14/08 и „Службени лист града Новог Пазара“, број 7/09).

III

ЈЕЗИЦИ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

На последњем попису становништва (2002) утврђено је да, поред српске етничке заједнице у Србији живе и грађани припадници 28 различитих етничких група. Бројчана инфериорност већине ових група узрокује да се неки од језика употребљавају у оквиру појединих руралних заједница и на нивоу приватне комуникације, али осам језика националних мањина налази се у службеној употреби на различитим нивоима. Приликом ратификације Европске повеље о регионалним или мањинским језицима, Србија је прихватила примену мера у односу на албански, босански, бугарски, мађарски, ромски, румунски, русински, словачки, украјински и хрватски језик (члан 3, став 1. Закона о ратификацији Европске повеље). У погледу тумачења синтагме „територија у којој су регионални или мањински језици у употреби“ Србија је дала изјаву да ће се она односити на подручја у којима су регионални или мањински језици у службеној употреби у складу са националним законодавством (члан 3, став 2. Закона о ратификацији Европске повеље). Две изјаве које су дате приликом ратификације нису у потпуности усаглашене, јер ромски и украјински језик нису у службеној употреби ни у једној јединици локалне самоуправе (било на целој територији било на неком њеном делу), па се поставља питање на који начин Србија може примењивати преузете обавезе кад не постоји основни предуслов за то.

Насупрот томе, чешки и македонски, који су уведени у службену употребу, нису обухваћени ратификацијом. Закон о ратификацији не указује ни на однос државе према језицима којима говоре припадници буњевачке и влашке националне мањине.

Мађарски језик и писмо су у службеној употреби у јединицама локалне самоуправе у АП Војводина,²⁹ у раду органа и организација

29 У градовима/општинама Ада, Бач, Бачка Топола, Бела Црква, Бечеј, Чока, Кањижа, Ковачица, Ковин, Кула, Мали Иђош, Нова Црња, Нови Бечеј, Нови Кнежевац, Нови Сад, Озаци, Пландиште, Сента, Сечањ, Сомбор, Србобран, Суботица, Темерин,

АП Војводине, а с обзиром на то да број припадника мађарске националне мањине превазилази законски цензус од 2%, мађарски језик би требало да се користи и у обраћању републичким органима уз право да и одговор буде написан на том језику и писму. Словачки језик и писмо су у службеној употреби у 13 градова и општина,³⁰ румунски у десет,³¹ русински у шест,³² а хрватски у четири.³³ Према Статуту АП Војводине из 2009. године сви наведени језици су и у службеној употреби у раду покрајинских органа и организација. На територији АП Војводине присутни су и чешки језик и писмо, који су у службеној употреби у општини Бела Црква, и македонски језик и писмо који су у службеној употреби у насељеном месту Јабука које улази у састав града Панчева и у месној заједници Дужине у општини Пландиште.³⁴ У појединим градовима и општинама у централној Србији у службеној употреби су албански, босански и бугарски језик. Албански језик је у службеној употреби у општинама Бујановац, Медвеђа и Прешево, босански у граду Новом Пазару и општинама Пријепоље, Сјеница и Тутин, а бугарски у општинама Босилеград и Димитровград. Бугарски језик је у службеној употреби и у насељеном месту Иваново које је на територији града Панчева.

Ромски, и поред тога што је уврштен међу језике за које се држава обавезала да ће примењивати мере прихваћене ратификацијом Европске повеље о регионалним или мањинским језицима, није у службеној употреби ни у једној јединици локалне самоуправе. На попису становништва 2002. године 108.193 становника Србије

Тител, Врбас, Вршац, Зрењанин, Житиште на целој територији, а општини Апатин у насељеним местима Купусина и Свилојево, општини Кикинда у насељеним местима Банатска Топола, Кикинда, Руско Село и Сајан, у граду Панчеву у насељеном месту Иваново и катастарској општини Војловица у насељеном месту Панчево.

- 30 У градовима/општинама Алибунар, Бач, Бачки Петровац, Бачка Паланка, Ковачица, Нови Сад, Оџаци, Пландиште, Шид и Зрењанин на целој територији, а у општини Бачка Топола у насељеном месту Бајша, општини Беочин у насељеном месту Лут, у општини Стара Пазова у насељеном месту Стара Пазова.
- 31 У градовима/општинама Алибунар, Бела Црква, Ковачица, Ковин, Пландиште, Сечањ, Вршац, Зрењанин и Житиште на целој територији, а у граду Панчеву на територији насељеног места Банатско Ново Село.
- 32 У градовима/општинама Кула, Нови Сад, Шид, Врбас, Жабаљ на целој територији, а у општини Бачка Топола у насељеном месту Ново Орахово.
- 33 На целој територији града Суботица, а у општини Апатин у насељеном месту Сонта, граду Сомбору у насељеним местима Бачки Моноштор и Бачки Брег и општини Сремска Митровица у насељеном месту Стара Бингула.
- 34 Подаци о језицима који су у службеној употреби у војвођанским градовима и општинама дати су према Покрајинском секретаријату за прописе, управу и националне мањине и доступни су на интернет страници <http://www.puma.vojvodina.gov.rs/dokumenti/ostalo/slj Jezik.pdf>.

изјаснило да су Роми, што ову националну мањину сврстава у трећу по бројности у Србији (после мађарске и бошњачке), али дистрибуција становништва упућује на огромну дисперзију Рома што отежава остваривање права на заштиту идентитета, која су у вези с одређеним процентом становништва у јединици локалне самоуправе. Наиме, Роми ни у једном граду или општини нису достигли цензус од 15% укупног становништва који Закон о заштити права и слобода националних мањина поставља као праг за обавезно увођење језика у службену употребу на територији јединице локалне самоуправе.

У општинама на југу Србије, у Бојнику (10,38%), Сурдулици (9,55%) и Бујановцу (8,99%) највиши је проценат ромског становништва, али да би ромски био у службеној употреби, потребно је применити мере афирмативне акције, као и програме за сузбијања предрасуда.

Потенцијални проблем је и у томе што, и када би се ромски језик увео у службену употребу, не постоје капацитети за одговарајућу примену овог права. Наиме, упркос томе што је већина централно-европских, балканских и других европских држава превазишла проблем стандардизације ромског и увела тај језик у јавно образовање, у Србији је расправа о томе још увек отворена. Ромски језик се још налази у процесу стандардизације, а дијалектолошке разлике, упркос томе што нису препрека функционалном споразумевању, препрека су за усвајање јединствене језичке политике Рома у Србији.

Ипак, ромски се у оквиру основношколског образовања изучава у појединим школама у Војводини као изборни предмет „матерњи језик са елементима националне културе“.³⁵ Учење ромског језика на вишим нивоима образовања скоро да не постоји, па се поставља и питање одговарајућег образованог кадра за ромски језик. Поред тога, и општи образовни ниво Рома прилично је низак. Основну школу упише око 60% ромске деце, а заврши је мање од половине, док средњу школу заврши тек 10% ромске деце. Главне препреке за образовање Рома јесу неодговарајућа образовна политика, недовољна заинтересованост државе да реши проблем образовања на ромском, недостатак валидних података о ромској деци, немотивисаност и предрасуде.

Проблеми, у вези с језичком политиком, постоје и односу на буњевачку националну мањину. Буњевци су по вероисповести католици,

35 Основне школе у Војводини, Покрајински секретаријат за образовање, <http://www.obrazovanje.Vojvodina.gov.rs/>

говоре штокавско-икавским говором и данас највише насељавају Суботицу и Сомбор. Иако се „буњевачки“ језик може чути на радију и телевизији, као и прочитати у посебним новинама,³⁶ он није у службеној употреби ни у једној јединици локалне самоуправе.³⁷

Спор око тога којим језиком говоре – румунским или влашким – главна је препрека за увођење језика влашке националне мањине у службену употребу. Према резултатима пописа становништва из 2002. године, мањи број грађана се изјаснио да припада влашкој националној мањини (39.953), у односу на оне који су се изјаснили да говоре влашким језиком (54.742).

Национални савет влашке националне мањине донео је одлуку да је званични језик Влаха румунски. Одлука је донета прегласавањем и изазвала је контроверзна мишљења у влашкој заједници, која указују и на извештај отпор и резерве. С једне стране се истиче утисак да ће се прихватањем румунског као званичног језика угрозити особени колективни (регионални) идентитет Влаха. Често истицањем аргумент против прихватања румунског језика јесте тај да се влашки говор и стандардни румунски језик до те мере разликују да би Власи морали да уче румунски, те увођење румунског језика

36 Радио емисија у трајању од пола сата недељно на Радију Нови Сад, полчасовна емисија *Cross culture* која се једном недељно емитује на Радију Сомбору и једночасовна емисија *Буњевачка ријеч* која се једном недељно емитује на суботичком Радију 103. Телевизијска емисија на буњевачком језику у трајању од једног сата емитује се једном месечно на РТ Војводина. Штампани медији на буњевачком језику су двомесечник *Рич мајице*, једномесечник *Буњевачке новине* и дечји подлистак *Тандрчак*. Наведено према Другом периодичном извештају Републике Србије о примени Оквирне конвенције за заштиту националних мањина, јануар 2008, стр. 159. и 186.

37 У Алтернативном извештају о примени Оквирне конвенције за заштиту националних мањина, који је септембра 2007. године израдио Војвођански центар за људска права, Национални савет буњевачке националне мањине изнео је замерку да је у Суботици у службену употребу уведен хрватски језик, а није уведен и буњевачки језик иако према попису становништва ни једна од ове две мањине не достиже праг од 15% који Закон поставља као услов за увођење језика у службену употребу. На наведеном попису 12% становништва Суботице изјаснило се као Хрвати, а 11,6% као Буњевци, при чему је у службену употребу уведен само хрватски језик, и то преко института стечених права, што издејствовано захваљујући учешћу Демократског савеза Хрвата Војводине у политичкој коалицији на власти. Поред тога, Буњевци насељавају четири месне заједнице у Војводини у постотку већем од 25% и задовољавају услов за увођење језика у службену употребу, али до тога није дошло. Војвођански центар за људска права, Алтернативни извештај о примени Оквирне конвенције за заштиту националних мањина, септембар 2007, стр. 70. и 71. Доступно на интернет страници http://www.vojvodina-hrc.org/images/stories/alternativni_izvestaj_o_primeni_okvirne_konvencije_u_vojvodini.pdf

не би послужило сврси очувања језика влашке националне мањине. С друге стране, део влашке заједнице недвосмислено указује на румунско порекло групе и настоји да се чвршће веже за културу и утицај матице.

Са становишта Закона о заштити права и слобода националних мањина и Закона о националним саветима националних мањина одлука Националног савета влашке националне мањине је легална, али је њен основни недостатак у крхкој конструкцији легитимитета, односно у одсуству масовније подршке припадника влашке националне мањине. Несумњиво је да је реч о проблему који задире у идентитет заједнице и сваки спољни притисак, институционални или неформални, нарушава уставну слободу изражавања националне припадности. Пред влашком заједницом и њиховим Националним саветом стоје изазови и одлуке које ће одредити очување или промене идентитета заједнице. До тада би требало имати на уму бар две обавезе: а) искористити могућности за заштиту аутохтоног говорног језика Влаха као дела језичког блага Европе и б) омогућити припадницима влашке националне мањине да остварују права из културне аутономије, подразумевајући и право на образовање на првом језику и право на службену употребу језика.

Уколико се не буде водило рачуна о томе, припадници влашке националне мањине и даље ће бити ускраћени за право да њихов језик буде у службеној употреби у општинама у којима представљају значајан део становништва. У складу са чланом 11, став 2. Закона о заштити права и слобода националних мањина, који утврђује обавезу јединице локалне самоуправе у којима 15% укупног становништва чине припадници националне мањине да уведе језик те мањине у службену употребу, језик влашке националне мањине би уз српски језик требало да буде службени језик у општинама Кучево (27,67%), Бољевац (26,26%), Жагубица (22,05%) и Бор (18,03%). Ни у једној од ових општина језик влашке националне мањине није уведен у службену употребу формално зато што Национални савет влашке националне мањине то није ни тражио, али и због пасивног односа локалних самоуправа према „језичком проблему“, односно заштити идентитета Влаха. Додуше, језик влашке националне мањине фактички се користи у усменој комуникацији локалних органа и грађана, припадника влашке националне мањине, јер и међу запосленима има припадника влашке заједнице или грађана који говоре језиком средине. Међутим, ниједна општина у североисточној Србији не води рачуна о томе колико је припадника националних мањина запослено у локалним самоуправама.

На проблем увођења језика буњевачке и влашке националне мањине у службену употребу указао је и Комитет министара Савета Европе, који је у оквиру препорука у вези с применом Европске повеље о регионалним или мањинским језицима властима у Србији препоручио да разјасне статус буњевачког и влашког језика у консултацији с представницима оних који говоре овим језицима.³⁸

38 Recommendation RecChL(2009)2 of the Committee of Ministers on the application of the European Charter for Regional or Minority Languages by Serbia, 6. May 2009, p. 2. of Recommendation. http://www.coe.int/t/dg4/education/minlang/Report/Recommendations/SerbiaCMRec1_en.pdf

IV

УВОЂЕЊЕ ЈЕЗИКА У СЛУЖБЕНУ УПОТРЕБУ

Увођење језика националне мањине у службену употребу на територији јединице локалне самоуправе у надлежности је јединице локалне самоуправе. Према члану 20, тачка 33. Закона о локалној самоуправи и члану 11, став 1. Закона о службеној употреби језика и писама, општина утврђује језике и писма националних мањина који су у службеној употреби на њеној територији.³⁹ Службена употреба језика националних мањина утврђује се статутом општине (члан 11. став 2. Закона о службеној употреби језика и писама), који доноси скупштина општине (члан 32. тачка 1. Закона о локалној самоуправи). Скупштина, при томе, није потпуно слободна приликом одлучивања да ли ће неки језик националне мањине увести у службену употребу или неће, већ је обавезана Законом о заштити права и слобода националних мањина (члан 11. став 2) да уведе језик националне мањине у службену употребу уколико, према резултатима последњег пописа, удео припадника те националне мањине у укупном становништву на територији општине достиже 15%. Закон о заштити права и слобода националних мањина, као и Закон о службеној употреби језика и писама, службену употребу језика националне мањине одређују у односу на целу територију јединице локалне самоуправе. Међутим, Одлука Скупштине АП Војводине о ближем уређивању појединих питања службене употребе језика и писама националних мањина на територији АП Војводине предвиђа службену употребу језика националне мањине и на делу територије јединице локалне самоуправе, односно у насељу или месној заједници на њеној територији. Према члану 8, став 3. Одлуке, јединица локалне самоуправе дужна је да уведе језик и писмо националне мањине у службену употребу у насељу или месној заједници на њеној територији уколико у том насељу или месној заједници проценат припадника одређене националне мањине достиже 25% према резултатима последњег пописа становништва.

39 Исте надлежности као општина има и град.

Обавеза локалне скупштине, приликом одлучивања о језику националне мањине који је у службеној употреби на њеној територији (у целини или на неком делу), ојачана је и институтом стечених права. Наиме, Закон о заштити права и слобода националних мањина (члан 11. став 3), Закон о службеној употреби језика и писама (самостални члан 7) и поменута покрајинска Одлука (члан 8. став 4) предвиђају да језик националне мањине који је уведен у службену употребу у јединици локалне самоуправе остаје у службеној употреби и када удео припадника више не достиже 15% (члан 7. Закона о службеној употреби језика и писама, 2010).

Иако су наведене одредбе јасне, увођење језика националне мањине у службену употребу не остварује се увек без проблема. Тешкоће се нарочито јављају у срединама у којима постоји израженија међуетничка дистанца и у којима су односи између различитих националних заједница оптерећени тензијама.

Увођење босанског језика у службену употребу у општинама у којима Бошњаци остварују више од 15% у локалном становништву остварује се уз друштвене и институционалне отпоре. Примера ради, у општини Прибој босански језик још увек није уведен у службену употребу иако резултати последњег пописа указују на то да 18,33% укупног становништва општине чине Бошњаци. Разлози за овакво стање једним делом леже у недореченостима правног система у вези с институционалном имплементацијом босанског језика и широко распрострањеном ставу да Срби и Бошњаци у овом делу Србије говоре истим језиком и да није потребно неко вештачко подвајање језика. Међутим, треба истаћи да упркос томе што су бошњачка мањинска самоуправа и други представници Бошњака покретали иницијативе за увођење језика и писма националне мањине у службену употребу одборници скупштине општине нису донели одлуку о промени члана 5. Статута општине којим би поред српског језика у службену употребу био уведен и босански и латинично писмо. Заштитник грађана је поводом притужбе грађана упутио Препоруку председнику скупштине општине Прибој да предузме све законом предвиђене мере како би Скупштина општине донела одлуку којом би се омогућила примена уставног и законског права припадника бошњачке националне мањине на службену употребу босанског језика и писама.⁴⁰ Препорука није извршена, нити је остварена сарадња општинских органа са Заштитником грађана⁴¹.

40 Videti: <http://www.ombudsman.rs/index.php/lang-sr/misljenja-preporuke-i-stavovi/818-2010-04-01-12-42-54>

41 Одговор да ли националне мањине које говоре сличним језицима морају обавезно да остварују пуно право на заштиту треба тражити у тумачењу Уставног суда у погледу чл. 10, 21. и 79. Устава и ратификацији преузетих међународних обавеза.

Напред је већ наведено да језик влашке националне мањине није уведен у четири општине (Бољевац, Бор, Кучево и Жагубица) у којима Власи имају значајан удео у популацији и прелазе законом утврђени праг од 15%. Као оправдање за неувођење језика влашке националне мањине у овим општинама, локалне власти истичу спор око језика који постоји у самој влашкој заједници, као и потребу да локална самоуправа у овом спору задржи неутралну позицију.

У Војводини су у 39 јединица локалне самоуправе језици националних мањина у службеној употреби. Проблеми се јављају у вези с увођењем језика националних мањина на делу општине, месној заједници или насељеном месту – у општини Инђија у насељу Сланкаменачки Виногради није уведен словачки, у насељеним местима Добродол и Шатринци у општини Ириг мађарски, а у насељеном месту Сот у општини Шид хрватски.

У неким војвођанским општинама било је проблема у вези с укидањем или ограничавањем стечених права. У општини Бачка Топола, до доношења Закона о заштити права и слобода националних мањина и Одлука о ближем уређивању појединих питања службене употребе језика и писама националних мањина на територији АП Војводине, у службеној употреби били су словачки и русински језик и њихова писма. После доношења покрајинске Одлуке, општинске власти су, погрешно тумачећи њене одредбе о демографским условима за увођење језика националне мањине у службену употребу на целој територији, односно само у насељеном месту или месној заједници, ограничиле употребу словачког језика на насељено место Бајша, а употребу русинског на насељено место Ново Орахово. Сличан случај десио се 2003. године у општини Вршац када је Скупштина општине изменом Статута, тада општине Вршац, укинула службену употребу мађарског и румунског језика на целој територији општине и ограничила употребу ових језика на поједине месне заједнице на њеној територији. На иницијативу националних савета румунске и мађарске националне мањине, Скупштина општине Вршац је маја 2007. године изменила општински Статут и поново увела румунски и мађарски језик и њихова писма у службену употребу на целој територији града. У општини Шид је такође забележено кршење стечених права, и то Одлуком о укидању службене употребе русинског и словачког језика, коју је Скупштина општине донела априла 2005. године и објавила у службеном гласилу. Услед жестоких реакција русинске и словачке заједнице наведена одлука је укинута.

Питање које се неизоставно намеће односи се на ефикасност правне заштите у случају када се локална скупштина оглуши о законску

обавезу да у службену употребу уведе и језик националне мањине. Члан 22. Закона о службеној употреби језика и писама прописује да надзор над његовим спровођењем врше министарства надлежна за послове у области управе, саобраћаја, урбанизма, просвете, културе и здравства. Међутим, надлежна министарства могу вршити надзор над остваривањем права на службену употребу мањинских језика тек када је одређени језик уведен у службену употребу. Дакле, право (и обавеза) министарстава на надзор у области службене употребе језика наступа увођењем језика у службену употребу и пропуштање локалне скупштине да уведе језик мањине у службену употребу, није предмет управног надзора.

Министарство за државну управу и локалну самоуправу не може задирати у аутономију јединица локалне самоуправе тако што ће им налагати која питања морају регулисати статутом, нити пак може доносити одлуку о службеној употреби језика уместо њих. Министарство може јединици локалне самоуправе упутити препоруку, али она нема обавезујући карактер. Само Министарство за државну управу и локалну самоуправу не располаже инструментом којим би могло непосредно да утиче на јединицу локалне самоуправе да уведе у службену употребу језик националне мањине која испуњава законски цензус од 15%. Штавише, обавеза је јединица локалне самоуправе, да у складу с чланом 195. Устава Републике Србије, којим је уређена хијерархија домаћих општих правних аката, јасно и недвосмислено свој статут јединица локалне самоуправе донесу у складу са законом, па тако и са Законом о службеној употреби језика и писама којим је утврђена непосредна обавеза јединица локалне самоуправе у погледу прописивања службене употребе језика и писама.

Министарство би могло да, на основу члана 82., став 1. Закона о локалној самоуправи, пред Уставним судом покрене поступак за оцену законитости статута јединице локалне самоуправе. Међутим, покретање поступка пред Уставним судом није ефикасни правни пут с обзиром на то да је Уставни суд заузео став да није надлежан да оцењује оно што закон, статут, други пропис или општи акт не садржи, нити да оцењује примену закона, других прописа и општих аката⁴².

Уставни суд Србије је 2001. године упутио допис Народној скупштини у којем је указао да непрецизност и нејасноћа члана 11. Закона о службеној употреби језика и писама има за последицу да један број општина не предвиђа службену употребу језика националне мањине иако на њеној територији живе припадници те мањине.

42 Види Одлуку Уставног суда ИУ-297/96 од 1. фебруара 2001. („Службени гласник РС“, број 15/01).

Посебно је истакнута дилема да ли су, у случају када општина на чијој територији живе припадници националне мањине не утврди службену употребу њихових језика, прекорачена овлашћења из члана 11. Закона о службеној употреби језика и писама, односно да ли је општина повредила закон у његовој примени, чиме се проблем преноси на надлежност ресорног министарства у надзору над спровођењем закона⁴³. Уставни суд је овај став изнео пре усвајања Закона о заштити права и слобода националних мањина, али се он може пратити и даље, односно увек када јединице локалне самоуправе крше члан 11. став 2. Закона о заштити права и слобода националних мањина у његовој примени. Како ни овај Закон не регулише питање надзора над применом закона, остаје нејасно да ли и који државни орган може вршити надзор. Међутим, чак и да постоји могућност надзора државног органа над применом члана 11. став 2. Закона о заштити права и слобода националних мањина, у постојећим правним околностима то не би дало жељене резултате јер би надлежном органу управе, у крајњем случају, опет било упућено да покрене поступак пред Уставним судом, чиме проблем улази у *circulus vitiosus*.

43 Билтен Уставног суда Србије 1–2/2001, стр. 116.

V

АНАЛИЗА НАЈВАЖНИЈИХ СЕГМЕНАТА ПРАВА НА СЛУЖБЕНУ УПОТРЕБУ ЈЕЗИКА НАЦИОНАЛНИХ МАЊИНА

1. ПРАВО НА ЛИЧНО ИМЕ И ЊЕГОВ УПИС У ЕВИДЕНЦИЈЕ И ЈАВНЕ ИСПРАВЕ ПРЕМА ЈЕЗИКУ И ПРАВОПИСУ НАЦИОНАЛНЕ МАЊИНЕ

Право на лично име једно је од кључних права јер је срж персоналне идентификације, изградње и очувања личног идентитета. Право на лично име уздигнуто је на ниво уставом загарантованог људског права. Устав Србије, у члану 37. став 3, прокламује да су избор и коришћење личног и имена своје деце слободни. За припаднике националних мањина Устав, у члану 79. став 1, садржи додатну гаранцију права на коришћење свог имена и презимена на свом језику. Закон о заштити права и слобода националних мањина регулише право на лично име у члану 9, којим је предвиђено право припадника националних мањина да своје и лично име своје деце могу слободно изабрати и слободно користити. Остваривање права на лично име у овом сегменту не изискује чињење државе већ, напротив, од државе захтева уздржавање од доношења аката или предузимања радњи које би угрожавале вршење овог права. Поред избора и коришћења личног имена, припадници националних мањина имају и право на упис ових личних имена у све јавне исправе службене евиденције и збирке личних података према свом језику и правопису. У овом сегменту права на лично име очекује се активна улога државних органа који својим чињењем омогућавају остварење права на упис. Закон у члану 9. став 2. предвиђа паралелан упис имена по српском правопису и писму. Оваква законска решења одговарају одредбама из члана 11. став 1. Оквирне конвенције. Право припадника мађарске, македонске и румунске националне мањине на упис личног имена у јавне

исправе и званична документа додатно је потврђено билатералним уговорима с овим државама.⁴⁴

За остваривање права на лично име од кључне важности је упис у матичне књиге, јер је једино он меродаван за коришћење личног имена у правном промету и предуслов је за све друге уписе у друге јавне евиденције. Закон о матичним књигама који је важио до 27. децембра 2009. године („Службени гласник РС“, бр. 15/90, 57/03 и 101/05) није садржао ни једну одредбу која се тиче права на лично име на матерњем језику. Међутим, Породични закон („Службени гласник РС“, број 18/05) у члану 344. став 2. предвиђа право родитеља да име детета упишу у матичну књигу рођених и на матерњем језику и писму једног или оба родитеља. Упис презимена детета на језику националне мањине условљено је уписом презимена једног или оба родитеља на том језику.⁴⁵ Према тумачењу стручњака из Министарства за државну управу и локалну самоуправу у упису имена припадника националне мањине на њиховом језику и писму матичне службе су се ослањале на одредбе Закона о заштити права и слобода националних мањина и Породичног закона.⁴⁶

Закон о матичним књигама („Службени гласник РС“, број 20/09), који је почео да се примењује 27. децембра 2009. године, предвиђа у члану 17. став 1. да припадници националне мањине имају право на упис личног имена према свом језику и правопису, што не искључује паралелан упис личног имена и на српском језику, ћириличким писмом. На подручју АП Војводине право на лично име регулише и члан 3. став 1. Одлуке о ближе уређивању појединих питања службене употребе језика и писама националних мањина на територији АП Војводине, према коме припадници националних мањина имају право да лично име и име своје деце уписују у јавне исправе у изворном облику, на писму и по правопису свог језика. Члан 3. став 2. наведене Одлуке утврђује да овакав упис не искључује исписивање личног имена и на српском језику и писму поред имена у изворном облику.

Покрајинска Одлука о вишејезичним обрасцима извода из матичних књига у члану 6. прописује да се у вишејезичним изводима из матичних књига упис личног имена припадника националне мањине

44 Члан 5. став 2. Споразума са Мађарском; члан 3. став 1. Споразума са Македонијом; члан 3. став 1. Споразума са Румунијом.

45 Према члану 345. Породичног закона презиме детета одређују родитељи према презимену једног или оба родитеља (став 1), при чему не могу заједничкој деци одредити различита презимена (став 2). У одређеним случајевима презиме детета одређује орган старатељства (став 3).

46 Разговор са представницима Министарства за државну управу и локалну самоуправу (Јасмина Бен-Менсур, Зоран Петровић и Братислав Ђокић) одржан 20. новембра 2009. године.

врши на језику и писму националне мањине, с тим да се лично име припадника националне мањине уписује после тога у загради и на српском језику и правопису.

Међутим, истраживање у јединицама локалне самоуправе у Србији указало је на постојање разлика у погледу вођења матичних књига и уписа личног имена.

У општинама Нови Пазар, Пријеполје и Прибој упис личног имена у матичне књиге врши се на српском језику и ћирилици. Интересантно је да се у Новом Пазару, из техничких разлога, сви подаци, па тако и лично име, уписују у изводе из матичних књига на латиници. У општинама Кучево и Бор, у којима у значајном броју живе припадници влашке националне мањине, лична имена се у матичне књиге уписују само на српском језику и ћирилици. У општинама Бујановац и Прешево лична имена припадника албанске националне мањине у матичне књиге рођених уписују се само на албанском језику и по правопису и писму овог језика, док се лична имена Рома и Срба у матичне књиге уписују на српском језику и ћирилицом. Овакву праксу објашњавају тиме да се упис чињенице рођења у овој матичној служби врши на основу пријава рођења у иностранству. Наведене пријаве попуњавају родитељи у конзулату на прописаном образцу. У овим случајевима лично име припадника албанске националне мањине уписано је само на албанском језику и правопису. Матичари указују на потешкоће с којима се сусрећу приликом уписа личног имена припадника албанске националне мањине на српском језику због немогућности превода личног имена са албанског на српски језик и уписа у матичне књиге ћириличним писмом. Према наводима запослених решавање овог проблема препуштено је слободној процени матичара о препознавању изговора гласова на албанском језику и уписа личног имена на српском језику и ћирилици. Исти проблем постоји и у Медвеђи. Међутим, у овој матичној служби проблем се покушава превазићи тако што се приликом уписа личног имена припадника албанске националне мањине сачињава Записник о одређивању личног имена, у коме се припадници албанске националне мањине изјашњавају како ће се лично име уписати у матичне књиге на српском језику и ћирилици. Уколико се упис врши на основу пријаве из иностранства, матична служба у Медвеђи, замолићом тражи од конзулата да се грађани позову и изјасне о тачном упису личног имена на српском језику и ћирилици.

Представници Националног савета бугарске националне мањине указују на два битна проблема с којима се припадници бугарске националне мањине суочавају када желе да упишу лично име према правопису

бугарског. Наиме, уписи новорођених из Босилеграда врше се у матичним службама у Сурдулици или у Врању, у којима матичари право на лично име погрешно доводе у везу с правом на службену употребу језика националне мањине и одбијају да у матичне књиге упишу име на бугарској фонетици, чиме крше Уставом и законом зајамчена права припадника бугарске националне мањине. Други значајан проблем односи се на облик мушког и женског презимена који постоји у бугарском језику (од језика који су присутни у Србији постоји и у словачком, чешком и македонском). Наиме, према правилима ових језика, женски облик презимена садржи одређени суфикс (најчешће -а или -ска) по коме се разликује од мушког облика истог презимена. Проблем се јавља када се приликом закључења брака један супружник (најчешће је то жена) определи да узме мужевљево презиме при чему наше право предвиђа да презиме супружника мора имати исти облик. На пример, уколико се муж презива Стоименов и жена ће моћи да буде уписана у матичну књигу венчаних само као Стоименов иако би према правилима и традицији бугарског матерњег језика требало да носи презиме Стоименова. Такође, уколико би супружници Стоименов желели да упишу своју кћер у матичне књиге рођених, могли би то да учине само у овом (мушком) облику. У разговору с представницима Министарства за државну управу и локалну самоуправу речено нам је да питање женског облика презимена још увек није правно решено и да мора бити регулисано подзаконским актом који ће пратити нови Закон о матичним књигама.

У јединицама локалне самоуправе у АП Војводина проблеми у вези с уписом личног имена на језику и писму националне мањине другачији су. Матичне службе не одбијају овакаве захтеве, али истраживање које смо спровели није отклонило недоумицу да ли матичари упозоравају грађане да имају право на упис имена детета и на језику националне мањине или то право остварују само они који су то и намерили. Матичари указују, да отежавање остваривања овог права условљава и различито тумачења примене прописа од стране државних и покрајинских инспекцијских органа. Наиме, ови органи имају различито мишљење о томе да ли у матичне књиге прво треба уписивати лично име на српском језику и ћирилици, па у загради у изворном облику, што заговарају државни инспекцијски органи или да прво треба уписивати лично име у изворном облику, за шта се залаже Покрајинска инспекција. Сматра се да је новим Законом о матичним књигама ова дилема решена али будући да постојећа недоумица и даље опстаје, ствара конфузију и отежава остваривање једног од основних права грађана, неопходно је да се званичним тумачењем усагласе ставови инспекцијских органа са Законом.

Најчешћи проблем с којима се суочавају грађани припадници националних мањина, али и матичне службе у АП Војводина јавља се онда када је лично име грађанина у матичне књиге уписано само на српском језику и ћирилици. Припадник националне мањине коме је лично име уписано у матичне књиге на српском језику и ћирилицом има право да захтева да му се име упише и према његовом матерњем језику и писму. Међутим, и у случајевима накнадног уписа пракса је различита, јер матичне службе у неким локалним самоуправама накнадни упис личног имена врше по редовном поступку за промену личног имена, а друге у скраћеном поступку за промену личног имена. Такође, поједине локалне самоуправе врше промену уписа, а у неке друге исправку уписа. Последица тога је неједнак третман како у вези са сложености поступка (код редовног поступка за промену имена странка мора да достави уверење да није кажњавана, уверење из пореске управе и уверење о држављанству, у осталим поступцима то није случај), тако и у погледу његовог трајања („одмах“, у року од једног дана или у року од неколико дана) и трошкова (неке јединице локалне самоуправе не наплаћују таксу, а код оних које то чине, износ таксе варира). Како, подаци до којих смо дошли на основу разговора у матичним службама више јединица локалних самоуправа и из притужби које су грађани упутили Заштитнику грађана указују на то да је реч о поступку додатног уписа а не промени имена, потребно је ваљано тумачење, упутство надлежног органа матичним службама.

Као што је већ речено, упис личног имена у изворном облику у матичне књиге рођених основ је за остварење права на упис личног имена у друге јавне исправе и службене евиденције. У том смислу треба поменути упис личног имена у личну карту, као основни идентификациони документ у Републици Србији. Закон о личној карти („Службени гласник РС“, број 62/06) у члану 9. став 3. предвиђа да се презиме и име уписију у образац личне карте у изворном облику, како су уписани у изводу из матичне књиге рођених, при чему се ови подаци код припадника националних мањина паралелно уписују и по српском правопису и на српском писму. Да би припадник националне мањине остварио право на упис личног имена у изворном облику у личну карту, неопходно је да достави извод из матичне књиге рођених и уверење о држављанству, у којима је лично име уписано и у изворном облику, као и да изричито захтева да му се у образац личне карте упише лично име у изворном облику. У полицијским управама/станицама не постоји уједначена пракса у погледу поуке странке да може остварити ово право. У неким од њих је изричито истакнуто да припадници националних мањина имају право на

упис личног имена у изворном облику, у неким је на језику мањине истакнуто која су документа потребна за издавање личне карте, а у већини случајева остваривање овог права зависи од ревности службеника да ли ће одговарајуће поучити странку. Национални савети националних мањина⁴⁷ указују на проблеме у вези са остваривањем овог права, а нарочито на то да је ситуација различита у јединицама локалних самоуправа.

С друге стране, у појединим полицијским управама и полицијским станицама начелници и командири указују на то да превасходно технички недостаци узрокују проблеме у вези с уписом личног имена у изворном облику. Међутим, у Допису⁴⁸ који је Заштитник грађана примио од Министарства унутрашњих послова објашњено је да постоје техничке и друге могућности да се лична документа, поред српског, издају и на десет језика националних мањина, односно на језику и писму на којима је издат извод из матичне књиге рођених и уверење о држављанству.

Међутим, евидентно је да програм не омогућава паралелан упис личног имена и на српском језику и писму,⁴⁹ што је законом предвиђено. Наиме уколико се грађанин определи да му се лично име упише на српском језику, не може му бити уписано и у изворном облику, и обрнуто. У разговору који смо 20. новембра 2009. године обавили у Министарству унутрашњих послова речено је да је једини разлог за то што на обрасцу личне карте није остављено довољно места за паралелан упис. Надлежни у МУП-у су рекли и то да не постоји разлика у обради захтева у зависности од тога да ли се израђује лична карта са чипом или без чипа, и да се упис личног имена у изворном облику може извршити у оба случаја.⁵⁰ У полицијским управама/станицама предочено је да основни проблем код уписа личног имена у изворном облику настаје када странка донесе неопходна документа (извод из матичне књиге рођених и уверење о држављанству) која не садрже податак о личном имену у изворном облику, а захтева такав упис у личну карту.

47 Разговор са представницима хрватске, румунске, русинске и словачке националне мањине (16. октобар 2009), разговор са председником Националног савета мађарске националне мањине (14. октобар 2009).

48 Допис Министарства унутрашњих послова бр. 01-1759/10 од 24. фебруара 2010. године.

49 У Министарству унутрашњих послова (20. новембра 2009) речено нам је да је разлог томе то што на обрасцу личне карте није остављено довољно места за паралелан упис.

50 Од представника неких мањина добили смо информацију да у неким полицијским управама везују упис личног имена у изворном облику за личне карте са чипом.

2. ЈАВНЕ ИСПРАВЕ НА ЈЕЗИЦИМА НАЦИОНАЛНИХ МАЊИНА

Закон о заштити права и слобода националних мањина, у члану 11. став 4, изричито предвиђа да службена употреба језика националних мањина подразумева издавање јавних исправа и вођење службених евиденција и збирки личних података и података на језицима националних мањина и прихватање исправа на тим језицима као пуноважних. Право на издавање јавних исправа и на језику националне мањине регулише члан 18. Закона о службеној употреби језика и писама. Члан 18. став 1. овог закона предвиђа могућност издавања сведочанстава када је настава извођена на језику мањине, других јавних исправа и других исправа које су од интереса за остваривање законом утврђених права грађана и на језику националне мањине, уз услов да је на дотичном подручју језик националне мањине у службеној употреби и да постоји захтев припадника националне мањине да се изда таква јавна исправа. У ставу 3. истог члана Закон прописује да се обрасци таквих исправа штампају двојезично, на српском језику и језику мањине. Сличне одредбе садржи и члан 4. Одлуке о ближем уређивању појединих питања службене употребе језика и писама националних мањина на територији АП Војводине.

Међутим, поменуто истраживање указало је на то да на простору централне Србије не постоје двојезични обрасци извода из матичних књига, већ да све матичне службе користе образац на српском језику и ћирилици. У општини Босилеград надлежни су указали на потребу за двојезичним образцем извода из матичних књига, као и на то да су се, у неколико наврата, обраћали за помоћ ресорним министарствима – Министарству за државну управу и локалну самоуправу и Министарству за рад и социјалну политику – али нису добили конкретан одговор.

Већ је поменуто да је Скупштина АП Војводина усвојила посебну Одлуку о вишејезичним образцима извода из матичних књига и о начину уписа у исте. Одлука предвиђа да се у оним општинама у којима је језик националне мањине у службеној употреби, на захтев припадника те националне мањине издају двојезични изводи и уверења (члан 3). Приликом уписа података у обрасце извода и уверења, у делу текста који је на језику националне мањине упис се врши на језику и писму националне мањине, уз обавезу да текст буде идентичан са текстом на српском језику (члан 4). Текст на језицима и писмима националних мањина исписује се после, односно испод текста на српском језику, истим обликом и величином слова (члан 2. став 2). Поред тога, Одлука регулише и питање уписа назива места и општина (члан 5), као

и личног имена (члан 6) и на језику националне мањине. На подручју АП Војводине постоје двојезични обрасци извода из матичних књига и у свим јединицама локалне самоуправе које смо посетили имали смо увид у такве обрасце. Већина јединица локалних самоуправа такве обрасце набавља од штампарије *Дневник* из Новог Сада.

Међутим, Закон о матичним књигама, који се примењује од 27. децембра 2009. године, не предвиђа издавање двојезичних образаца извода из матичних књига. Овај закон такође предвиђа централизацију израде образаца извода тиме што у члану 80. став 2. прописује да обрасце извода из матичних књига израђује и штампа Народна банка Србије – Завод за израду новчаница. У разговору с представницима Министарства за државну управу и локалну самоуправу изражено је неразумевање за коришћење двојезичних образаца извода из матичних књига, јер њихово коришћење изазива збрку и компликује већ прилично хаотично стање у области матичних књига. Речено је и то да је АП Војводина донела Одлуку о обрасцима вишејезичних образаца иако није имала надлежност у области матичних књига, јер се члан 10. тачка 3. тадашњег Статута АП Војводине односи на област службене употребе језика и писама националних мањина, која не обухвата питања из области матичних књига. Речено је да ће проблем двојезичних образаца извода бити превазиђен доношењем подзаконског акта. И заиста, касније је донето Упутство о вођењу матичних књига и о обрасцима матичних књига („Службени гласник РС“, бр. 109/09, 4/10 – испр. и 10/10), у коме је, у тачки 137, предвиђено да се, у јединицама локалне самоуправе у којима је статутом утврђено да је у службеној употреби језик припадника националне мањине, на полеђини обрасца извода из матичних књига рођених, венчаних и умрлих могу штампати називи рубрика извода из матичних књига и на језику и писму националне мањине. Међутим, овакво решење не одговара одредби члана 7. став 1. Закона о службеној употреби језика и писама, према којој се текст на језицима националних мањина који су у службеној употреби исписује после текста на српском језику, испод или десно од њега. Упутство није решило ни недоумицу око уписа података на језику националне мањине који је у службеној употреби, јер не регулише начин уписа података у прописане обрасце. Да је недопустиво да се двојезички обрасци из матичних књига сведу на полеђинско описивање назива рубрика на језику националне мањине сматра и Покрајински секретаријат за управу, прописе и националне мањине због досадашње конфузне праксе, али и признатих права која се нису обавезно и у пуној мери примењивала.⁵¹

51 Из сугестија Покрајинског секретаријата за управу прописе и националне мањине на Нацрт овог истраживања.

Закон о личној карти предвиђа у члану 9. став 2. да се образац личне карте штампа и на језику и писму националних мањина, у складу са законом. Увидом у компјутерски програм, који се користи приликом обраде захтева за издавање личних карата, утврдили смо да постоје техничке могућности за израду образаца личне карте и на језику националне мањине. Одговарајућим уносом у поље „табела“ означава се језик на коме странка жели да јој буде израђен образац. У том случају, ознака сваког поља у обрасцу личне карте исписана је на српском језику и ћирилици, на енглеском језику и на језику и писму националне мањине. Компјутерски програм предвиђа овакву могућност за сваки од десет језика који су назначени у акту о ратификацији Европске повеће о регионалним и мањинским језицима. Поред уписа личног имена у изворном облику (о чему је напред било речи), Закон предвиђа да се остали подаци уписују на српском језику, ћириличним писмом, и на језику и писму националних мањина, у складу са законом (члан 9. став 4). Поред тога, Правилник о личној карти („Службени гласник РС“, бр. 11/07 и 9/08) у члану 8. став 3. утврђује да се у захтеву за издавање личне карте наводи и језик и писмо на коме треба уписати податке у образац личне карте. Право на упис осталих других података, сем личног имена, на језику и писму националне мањине не остварује се. У полицијским управама и станицама, у којима смо обавили разговоре, категорично нам је речено да се сви други подаци, осим личног имена, уписују искључиво ћириличним писмом.

У погледу вођења евиденција у школама и на универзитетима и издавања јавних исправа на основу ових евиденција, поред Закона о службеној употреби језика и писама, релевантни су и закони који уређују област образовања. Према члану 129. став 2. Закона о основној школи⁵² школа води евиденцију⁵³ и на језику националне мањине, када се настава изводи на том језику. Дневник рада (разредна књига) води се на језику и писму на коме се остварује образовно-васпитни рад (члан 129. став 4. Закона). Школа као јавне исправе издаје ћачку књижицу, сведочанство о завршеној основној школи, преводницу, уверење о положеном испиту из страног језика (члан 132. став 1. Закона), а када се настава изводи и на језику националне мањине наведене јавне исправе се издају и на том језику (члан 133. став 4). Еквивалентне одредбе

52 „Службени гласник РС“, бр. 50/92, 53/93, 67/93, 48/94, 66/94 – одлука УСРС, 22/02, 62/03 – др. закон, 64/03 – испр. др. закона, 101/05 – др. закон и 72/09 – др. закон.

53 Матичну књигу, дневник образовно-васпитног рада – разредну књигу, евиденцију о испитима – записник о поправним, разредним, испитима за образовање одраслих и другим испитима, о успеху ученика на крају школске године, о издатим сведочанствима и о подели предмета на наставнике (члан 130. став 1. Закона о основној школи).

садрже и Закон о средњој школи⁵⁴ (члан 99. став 3. и члан 100. став 5) и Закон о високом образовању⁵⁵ (члан 97. став 3. и члан 99. став 4).

Истраживање и разговори с представницима националних савета националних мањина указали су на то да се правила о двојезичности школских евиденција и исправа поштују, тим пре што и просветна инспекција води рачуна о овом питању. Међутим, указано је и на следеће пропусте: а) у градској управи у Новом Пазару речено је да се школске евиденције, сведочанства и ђачке књижице издају само на српском језику и ћирилици; б) у општини Медвеђа у школи у селу Тупале евиденција се води само на албанском језику; ц) у општинској управи у Шиду назначено је да се школска евиденција у Ердевику води само на српском језику и ћирилици; д) представници Националног савета румунске националне мањине имали су замерке на недостатке у преводу као и битне штампарске грешке у сведочанствима и ђачким књижицама; е) представник Националног савета мађарске националне мањине скренуо нам је пажњу да на универзитетима нема двојезичних студентских књижица (индекса), као и да су дипломе само на српском језику и ћирилици.

3. ТОПОГРАФСKE ОЗНАКЕ НА ЈЕЗИКУ И ПИСМУ НАЦИОНАЛНЕ МАЊИНЕ

Према *Уставу* Србије припадници националних мањина имају право да, у срединама где чине значајну популацију, традиционални локални називи, имена улица, насеља и топографске ознаке буду исписане и на њиховом језику (члан 79. став 1). Европска повеља у члану 10. став 2. тачка г. предвиђа обавезу државе да одобри или охрабри употребу традиционалних облика имена места на регионалним или мањинским језицима ако је неопходно, заједно с именом на званичном језику. Право на топографске ознаке јемчи и Оквирна конвенција, која у члану 11. став 3 „обавезује“⁵⁶ државе да традиционалне локалне називе, имена улица и друге топографске ознаке намењене јавности испишују и на локалном језику. Притом, Оквирна конвенција поставља два битна услова: прво, област у којој се истичу овакве ознаке мора бити *традиционално* насељена *знајним* бројем припадника националних мањина; друго, мора постојати *довољна изражња* за таквим ознакама.

Одговарајуће истицање топографских натписа, назива места, улица и других јавних натписа на хрватском, мађарском, македонском

54 „Службени гласник РС“, бр. 50/92, 53/93, 67/93, 48/94, 24/96, 23/02, 25/02 – испр., 62/03 – др. закон, 64/03 – испр. др. закона, 101/05 – др. закон и 72/09 – др. закон.

55 „Службени гласник РС“, бр. 76/05, 100/07 – аутентично тумачење и 97/08.

56 Оквирна конвенција садржи блажу формулацију („уговорнице ће настојати“).

и румунском језику предмет је и билатералних уговора са овим државама.⁵⁷ Закон о заштити права и слобода националних мањина прати Оквирну конвенцију и, у члану 11. став 5, утврђује да се у јединицама локалне самоуправе у којима 15% укупног становништва чине припадници националне мањине, имена органа који врше јавна овлашћења, називи јединица локалне самоуправе, насељених места, тргова и улица и други топоними исписују и на језику те националне мањине. Закон изричито предвиђа да се називи исписују према традицији и правопису језика националне мањине. Закон превазилази стандарде које поставља Оквирна конвенција јер не поставља „довољну тражњу“ као услов за остварење овог права.

Право на исписивање топографских ознака на језицима националних мањина садржи и Закон о службеној употреби језика и писама (члан 11. став 4. и члан 19).

За питање топографских ознака релевантан је и члан 93. Закона о локалној самоуправи. Члан 93. став 1. Закона ставља локалној скупштини у надлежност да одлучује о називима улица, тргова, градских четврти, заселака и других делова насељених места на својој територији, уз претходну сагласност министарства надлежног за послове локалне самоуправе. Прама члану 93. став 2. истог закона, у оним јединицама локалне самоуправе у којима је у службеној употреби и језик националне мањине, локална скупштина у поступку промене назива улица, тргова, градских четврти, заселака и других делова насељених места, мора прибавити мишљење националног савета дотичне националне мањине.

На нивоу АП Војводине питање топографских ознака ближе уређује Одлука о ближем уређивању појединих питања службене употребе језика и писама националних мањина на територији АП Војводине. Чланом 6. став 1. ове одлуке утврђено је да се називи места и други географски називи, називи улица и тргова, називи органа, организација, јавних предузећа, установа и служби, саобраћајни знаци, обавештења и упозорења за јавност, и други јавни нагписи исписују и на језику националне мањине чији је језик у службеној употреби, и то према њеној традицији. Наведеном Одлуком одређено је да национални савети утврђују традиционалне називе градова, општина и насељених места на језику националне мањине (члан 7. став 1. Одлуке). Уколико Национални савет то не учини, називе на језику националне мањине утврђује Извршно веће АП Војводине (у сарадњи с јединицама локалне самоуправе, организацијама националних мањина,

57 Члан 6. став 2. алинеја 7. Споразума са Хрватском; члан 5. став 5. Споразума са Мађарском; члан 3. став 2. Споразума са Македонијом; члан 3. став 2. Споразума са Румунијом.

стручњацима за језик, историју и географију те националне мањине, члан 7. став 2. Одлуке). Дилеме око надлежности националних савета у погледу утврђивања традиционалних назива на језицима националних мањина отклоњене су доношењем Закона о националним саветима националних мањина, који у члану 22. тачка 1. изричито предвиђа да национални савет утврђује традиционалне називе јединица локалне самоуправе, насељених места и других географских назива на језику националне мањине ако је на подручју јединице локалне самоуправе или насељеног места језик националне мањине у службеној употреби.

Примена права на топографске ознаке на језицима мањина неједначена је и ни у једној јединици локалне самоуправе не одговара у потпуности стандардима правног оквира. У погледу означавања назива органа и организација које врше јавна овлашћења, постоје разлике у зависности да ли су у надлежности јединице локалне самоуправе или Републике. Огани и организације које су под надлежношћу јединице локалне самоуправе у којима је језик националне мањине у службеној употреби најчешће поштују обавезу истицања вишејезичних табли са називом органа, односно организације. Републички органи и републичка јавна предузећа, с друге стране, занемарују одредбе закона и истичу табле са називима органа на српском и ћирилици. Разлози таквог стања су централизована организациона структура државних органа и непостојање механизма за покретање иницијативе како би се ова пракса изменила и ускладила са законом.

У погледу означавања назива насељених места, најчешће су приметне ћириличне табле са латиничном транскрипцијом. Ово је најчешћи случај у централној Србији, у којој до доношења Закона о националним саветима националних мањина није било регулисано ко утврђује традиционалне називе насељених места на језицима мањина⁵⁸. У Војводини су истакнуте табле места с традиционалним називима на језицима мањина, али често вишејезична табла није постављена на сваком прилазу насељеном месту. Називи улица и тргова ретко су доследно означени вишејезичним таблама, и то само у неким општинама у Војводини. У Сенти, Србобрану, Старој Пазови доследно се примењују прописи, док су, на пример, у Ковачици називи истакнути на српском и словачком иако би требало да буду исписани и на мађарском и румунском. Такође, у општини Алибунар натписи су истакнути на српском и румунском, а требало би и на

58 Представници Националног савета бугарске националне мањине скренули су пажњу да називи неких насељених места, у којима претежно живе припадници бугарске националне мањине, нису означени традиционалним називима на бугарском језику.

словачком. Најчешће истицани разлози за недоследну примену истицања вишејезичних табли за ознаку насељених места јесу велики материјални трошкови који прате израду и постављање табли, сукоби надлежности у погледу истицања табли за означавање насељеног места, проблеми с оштећивањем вишејезичних табли.

4. ЈЕЗИЦИ НАЦИОНАЛНИХ МАЊИНА У ПОСТУПЦИМА ПРЕД ОРГАНИМА УПРАВЕ

Право на употребу свог језика пред органима јавне власти представља једно од кључних права које произлази из службене употребе језика националних мањина, јер се и сам карактер „службене“ употребе језика односи на комуникацију грађана са државним органима. Ова комуникација припадника националних мањина с органима јавне власти на језику националне мањине може се остварити: кроз вођење целокупног поступка на том језику или кроз право странке, или другог учесника, у поступку који се води на српском језику да употребљава свој језик. И једно и друго право је гарантовано Уставом.

Припадници националних мањина имају право да у срединама у којима чине значајну популацију органи јавне власти и организације којима су поверена јавна овлашћења воде поступак и на њиховом језику (члан 79. став 1. Устава). Право на употребу свог језика у поступку који се води на српском језику није резервисано само за припаднике националних мањина, већ је, сагласно члану 199. став 1. Устава, гарантовано сваком лицу о чијем се праву или обавези у том поступку решава. Приликом ратификације Европске повеље, Србија је преузела обавезу у погледу мера које су нижег интензитета од стандарда које постоје у националном праву, јер је прихватила само да се усмене или писмене представке,⁵⁹ документа⁶⁰ и захтеви⁶¹ могу подносити и на језицима националних мањина.

Употребу језика националних мањина у комуникацији с органима управе предвиђа и Оквирна конвенција, у члану 10. став 2, али оставља државама широку слободу процене. Наведена одредба предвиђа могућност употребе мањинског језика у односима између припадника националних мањина који традиционално, или у већем броју, насељавају одређене области и органа управе, под условом да припадници то затраже и да тај захтев одговара *стварној* потреби. При томе је обавеза државе ублажена и формулацијом да ће *напојати* да *колико је то*

59 Члан 10. став 1. тачка а (IV) и члан 10. став 2. тачка б Европске повеље.

60 Члан 10. став 1. тачка а (V) Европске повеље.

61 Члан 10. став 3. тачка ц Европске повеље.

могуће обезбеди услове за овакву комуникацију. Билатералним споразумима са Хрватском, Мађарском, Македонијом и Румунијом, Србија се обавезала да ће припадницима ових мањина омогућити коришћење свог матерњег језика и пред органима управе и организацијама која врше јавна овлашћења.⁶² Према члану 11. став 4. Закона о заштити права и слобода националних мањина, службена употреба језика националних мањина подразумева и коришћење ових језика у управном поступку, као и вођење управних поступака на њима. Закон такође предвиђа да се језици националних мањина могу користити у комуникацији органа с јавним овлашћењима са грађанима.

Управни поступак се води на српском језику,⁶³ али, под одређеним условима, може да се води и на језику националне мањине. Управни поступак може се водити и на језику националне мањине уколико се о управној ствари одлучује у првом степену, уколико је у органу који води поступак у службеној употреби и језик националне мањине и уколико постоји захтев странке да се поступак води на том језику.⁶⁴ Закон о службеној употреби језика и писама утврђује обавезу службеног лица који води поступак да упозна странку који су језици у службеној употреби на подручју органа и да затражи од ње да се изјасни на ком ће се језику водити поступак (члан 13. став 2). Службено лице је дужно и да у записнику констатује ову чињеницу, као и да назначи који је језик поступка (члан 13. став 4). У управном поступку који се води на језику националне мањине целокупна писана и усмена комуникација између странке и органа (поднесци, позиви, изјаве и сл.) одвија се на том језику, а записници и одлуке се израђују као аутентични текстови и на српском језику и ћириличном писму и на језику и писму националне мањине.⁶⁵ Према Правилнику о обрасцима аката у управном поступку („Службени лист СРЈ“, бр. 8/99 и 9/99 – испр.), у органима у којима се поступак води и на језику и писму националне мањине, прописани обрасци поред текстова на српском језику и ћириличном писму упоредо садрже и текст на језику и писму те националне мањине, уз обавезу да садрже све прописане елементе (члан 6. Правилника).

Право на вођење управног поступка на језику националне мањине ограничено је на првостепени поступак и другостепени поступак се

62 Члан 6. став 2. алинеја 1. Споразума са Хрватском; члан 5. став 3. Споразума са Мађарском; члан 3. став 2. Споразума са Македонијом; члан 3. став 2. Споразума са Румунијом.

63 Члан 12. став 1. Закона о службеној употреби језика и писама и члан 16. став 1. Закона о општем управном поступку („Службени лист СРЈ“, бр. 33/97 и 31/01).

64 Види члан 12. став 1, став 2. и став 4. Закона о службеној употреби језика и писама и члан 16. став 1. ЗУП-а.

65 Члан 14. став 1. Закона о службеној употреби језика и писама.

води на српском језику, уз право странака, припадника мањина, да у овом поступку користе свој језик.⁶⁶ Закон о службеној употреби језика и писама утврђује обавезу првостепеног органа да писмена у другостепеном поступку и у вези с њим (решење, одлуку, записник, поднеске, исправе и слично) преведе на језик националне мањине на коме је вођен првостепени поступак (члан 15. став 2. Закона).

Уколико језик националне мањине није у службеној употреби на подручју органа који води управни поступак, поступак се не може водити на том језику, али припадници националне мањине имају право да у поступку користе свој језик и писмо, под условом да пред дотичним органом остварују неко своје право или обавезу. У том смислу, припадници националних мањина имају право да на свом језику подносе молбе, жалбе, предлоге, представке и друге поднеске, да захтевају и на свом језику добију отправке решења и других аката којима се решава о њиховим правима и обавезама, као и друга писмена, да им се, на захтев, преведу записник или поједини његови делови као и изјаве лица дате на српском језику.⁶⁷ Трошкови превођења са језика и на језик националне мањине падају на терет органа који води поступак, то јест финансирају се из буџета (члан 17. став 4. Закона о службеној употреби језика и писама). Право на употребу језика националне мањине битно је процесно право у управном поступку, па његова повреда може бити истицана у жалби. Поред тога, повреда овог права може бити разлог за понављање поступка.⁶⁸

Коришћење језика националне мањине пред органима управе није учестало у пракси и изузетно се примењује. Томе доприноси, с једне стране, однос органа јавне власти који немају изграђене капацитете за равноправну употребу свих језика који су у службеној употреби на њиховом подручју и који не подстичу употребу језика националних мањина, али и жеља странака да што брже и једноставније дођу до решења у управном поступку. Будући да вођење поступка на језику националне мањине или његова употреба компликује поступак, иза захтева за коришћење свог језика неретко се крије намера да се поступак одуговлачи како би се одложило доношење решења које је неповољно за странку. У организационим јединицама републичких органа на подручјима на којима је у службеној употреби и језик националне мањине, управни поступци се воде на српском језику

66 Члан 15. став 1. Закона о службеној употреби језика и писама.

67 Члан 16. став 1. тач. 2. и 3. и члан 17. ст. 1. и 2. Закона о службеној употреби језика и писама. Упоређи члан 16. став 2. ЗУП-а.

68 Према члану 239. тачка 11. ЗУП-а, поступак у коме је донето коначно решење понавља се уколико лицу које је учествовало у поступку није била дата могућност да се служи својим језиком и писмом.

и писму и сва званична комуникација грађана, припадника националних мањина, с овим органима на српском је језику. Језик националне мањине користи се најчешће у усменом обраћању како би се странка информисала о неком свом праву, обавези или околностима случаја.

Право на службену употребу језика националних мањина у комуникацији с републичким органима које врше јавна овлашћења не остварује се. Ситуација је нешто боља у погледу употребе језика националних мањина у поступцима који се воде пред органима јединица локалне самоуправе, али и на овом нивоу не одговара стандардима које поставља регулатива. Међу јединицама локалне самоуправе треба истаћи град Суботицу који је обезбедио капацитете за ефикасну употребу свих језика који су у службеној употреби.⁶⁹ У општини Сента поступци се воде углавном на српском, али општина има капацитет да их води и на мађарском уколико би грађани то тражили. Пракса указује управо на то да већина јединица локалне самоуправе поступке води на српском, а само се на захтев грађана поступак води на језику националне мањине тако што се ангажује преводилац.

5. ЈЕЗИЦИ НАЦИОНАЛНИХ МАЊИНА У ПОСТУПЦИМА ПРЕД СУДОВИМА

Службена употреба језика националних мањина пред судовима остварује се кроз вођење судског поступка на језику националне мањине или, када се поступак не води на том језику, његовим коришћењем у поступку. Вођење судских поступака на језицима националних мањина, као и употреба ових језика у судским поступцима дигнути су на ниво Уставом загарантованих права, с тим што постоје извесне разлике у њиховом регулисању. Могућност да се судски поступак води на неком другом језику осим на српском отворена је само за језике националних мањина, при чему се везује за средине у којима припадници националних мањина чине значајну популацију (члан 79. став 1. Устава).

Право на употребу свог језика у судском поступку, са друге стране, није резервисано само за припаднике националних мањина већ га може остварити свако о чијем се праву или обавези у поступку решава (члан 199. став 1. Устава). Устав у члану 32. став 2. сваком јемчи право на бесплатног преводиоца у случају да не говори или не разуме језик који је у службеној употреби у суду.

69 На сваком од шалтера градског услужног центра странка може добити информацију на било ком од три језика који су у службеној употреби, сви обрасци се штампају на сваком од ових језика, а постоји и преводилачка служба.

Европска повеља у члану 9 штити регионалне и мањинске језике у поступцима пред судовима. Србија се, у том смислу, обавезала да у кривичним поступцима гарантује окривљеном припаднику националне мањине право да употребљава свој језик, као и да обезбеди да захтев и доказ, сачињен били писмено или усмено, не буде сматран неприхватљивим само зато што је формулисан на језику националне мањине (члан 9. став 1. тачка а (и) и (и)). У односу на грађанске парнице и управне спорове, Србија се обавезала да ће допустити, кад год је потребно да се странка лично појави пред судом, да она користи свој језик без икаквих додатних трошкова (члан 9. став 1. тачка б (и) и ц (и)). Србија се такође обавезала да обезбеди да примена ових мера и коришћење предвилаца не изазива додатне трошкове заинтересованим лицима (члан 9. став 1. тачка д). Србија је ратификацијом прихватила и члан 9. став 2. тачке а, б, и ц, које обавезују државе да не доводе у питање ваљаност различитих правних докумената само зато што су на регионалним или мањинским језицима.

Оквирна конвенција не регулише питање употребе језика националних мањина пред судским органима, већ употребу ових језика, под одређеним условима, ограничава на комуникацију с органима управе (члан 10. став 2).

Билатерални уговори о заштити мањина са Хрватском, Мађарском, Македонијом и Румунијом, обавезују државу да омогући употребу језика ових мањина у поступцима пред судовима.⁷⁰

Закон о заштити права и слобода националних мањина омогућава употребу језика националних мањина пред судовима у најширем смислу, јер у члану 11. став 4. предвиђа како коришћење језика националних мањина у судском поступку, тако и вођење судског поступка на том језику. Закон о службеној употреби језика и писама предвиђа да се првостепени кривични, парнични или други поступак (на пример: ванпарнични или прекршајни) у коме се решава о правима и обавезама грађана може водити и на језику националне мањине који је у службеној употреби у суду. Уколико је на подручју суда у службеној употреби и језик националне мањине (један или више њих), суд је дужан да о томе упозна странку/странке и да од њих затражи да се изјасне на ком ће се језику водити поступак, што мора назначити у записнику.

70 Члан 6. став 2. алинеја 1. Споразума са Хрватском; члан 5. став 3. Споразума са Мађарском; члан 3. став 2. Споразума са Македонијом и члан 3. став 2. Споразума са Румунијом. При томе, формулација ове одредбе није у свим споразумима иста. Споразум са Мађарском изричито говори о праву припадника националне мањине, а остали споразуми истичу обавезу државе, при чему користе различите термине („дозволити“ у Споразуму са Румунијом, „осигурати“ у Споразуму са Хрватском и „омогућити“ у Споразуму са Македонијом).

Питање језика на коме ће се водити поступак јесте претходно питање о коме одлучује суд, који је, међутим, у доброј мери ограничен одредбама Закона о службеној употреби језика и писама. Закон у члану 12. ст. 4–6. одређује правила за утврђивање језика на коме ће се водити поступак. Поступак ће се водити на језику националне мањине који је у службеној употреби у суду уколико у њему учествује само једна странка и она захтева да се поступак води на том језику. Поступак се може водити на језику мањине који је у службеној употреби у суду и уколико у њему учествује више странака, под условом да се странке споразумеју да се поступак води на том језику. Уколико до таквог споразума не дође, а једна од странака захтева да се поступак води на српском језику, поступак ће се водити на српском језику. Стога суд у принципу има право да одлучује о језику на коме ће се водити поступак само у случају да се странке о томе не могу споразумети и да ни једна од њих не захтева да се поступак води на српском језику.

Уколико се првостепени поступак води на језику националне мањине, странка/странке упућују све поднеске на том језику, суд им доставља судска писмена на том језику, а записник и одлуке у првостепеном поступку и у вези с њим израђују се као аутентични текстови на српском језику и језику националне мањине на коме се поступак води.

Другостепени поступак се увек води на српском језику, а странке у поступку, припадници националних мањина, имају право да у том поступку користе свој језик. Писмена у другостепеном поступку и у вези с њим преводи на језик на коме је вођен првостепени поступак првостепени суд.

Уколико се поступак не води на њеном језику, странка, припадник националне мањине, има право да у поступку користи свој језик. Процесни закони предвиђају обавезу суда да поучи странке и друге учеснике у поступку да могу на свом језику, и то посредством тумача, пратити усмени поступак пред судом. У записник се уноси забелешка да је поука дата, а уноси се и изјаве странака, односно учесника.⁷¹ Према Закону о службеној употреби језика и писама (члан 16. став 1. тач. 1–3) државни органи (у овом случају судови) у којима језик националне мањине није у службеној употреби имају обавезу да припадницима националних мањина који код њих остварују своја права и обавезе обезбеде да употребљавају свој језик и писмо у поступку, да на том језику подносе

71 Члан 96. став 2. Закона о парничном поступку („Службени гласник РС”, бр. 125/04 и 111/09), члан 9. став 3. Законика о кривичном поступку („Службени лист СРЈ”, бр. 70/01 и 68/02 и „Службени гласник РС”, бр. 58/04, 85/05, 115/05, 85/05 – др. закон, 49/07, 20/09 – др. закон и 72/09), члан 86. став 4. Закона о прекршајима („Службени гласник РС”, бр. 101/05, 116/08 и 111/09).

тужбе, жалбе, молбе и друге представке, да им се на њихов захтев на њиховом језику достављају отправци решења, пресуда и других аката којима се решава о њиховим правима и обавезама. Исти закон у члану 17. став 1. омогућава да се записник или поједини његови делови преведу на језик националне мањине уколико то захтева припадник националне мањине, који је учесник у поступку. Поред тога, припадник националне мањине, који је учесник у поступку, може захтевати да се изјаве странака, сведока, вештака и других лица која учествују у поступку, дате на српском језику преведу на његов језик (члан 17. став 2). Процесни закони предвиђају да се, уколико странка или други учесник у поступку употребљава свој језик (на коме се не води поступак), усмено преводи оно што се у поступку износи, као и исправе и други писани доказни материјал.⁷² Према члану 98. став 1. Закона о парничном поступку и члану 8. став 1. Законика о кривичном поступку, тужбе, жалбе и други поднесци упућују се суду на језику који је у службеној употреби у суду. При томе, Закон о парничном поступку, у члану 98. став 2, предвиђа да странке и други учесници у поступку могу упућивати суду своје поднеске и на језику националних мањина који није у службеној употреби у суду ако је то у складу са законом. Законик о кривичном поступку не садржи такву одредбу. Суд своја писмена упућује странкама и другим учесницима у поступку на српском језику; странкама и учесницима у поступку који су припадници националне мањине суд писмена доставља на језику мањине којим се у поступку служи, под условом да је тај језик у службеној употреби у суду.⁷³ Одредбе ова два процесна закона и Закона о службеној употреби језика и писама нису усаглашене јер, као што је већ наведено, Закон о службеној употреби језика и писама предвиђа у члану 16. став 1. тачка 3. обавезу органа, у којима језик националне мањине није у службеној употреби, да припаднику националне мањине, који то захтева, доставе отправке решења пресуда и других аката којима се решава о његовом праву и обавези на његовом језику.

Превођење у судском поступку са језика и на језике националних мањина обављају тумачи.⁷⁴ Трошкови превођења падају на терет средстава суда.⁷⁵

72 Члан 96. став 1. Закона о парничном поступку, члан 9. став 2. Законика о кривичном поступку, члан 86. став 3. Закона о прекршајима.

73 Члан 97. Закона о парничном поступку и члан 10. ст. 1. и 2. Законика о кривичном поступку.

74 Члан 17. став 3. Закона о службеној употреби језика и писама; члан 96. став 3. Закона о парничном поступку; члан 9. став 4. Законика о кривичном поступку; члан 86. став 5. Закона о прекршајном поступку.

75 Члан 17. Став 4. Закона о службеној употреби језика и писама; члан 99. Закона о парничном поступку; члан 193. Ставови 4. и 5. Законика о кривичном поступку; члан 136. Закона о парничном поступку.

Право на употребу свог језика и писма важно је процесно право које странка ужива, па његова повреда представља битну повреду поступка.⁷⁶ Уколико виши суд у поступку по жалби утврди да је суд чија се одлука побија одбио захтев странке да у поступку употребљава свој језик и писмо, укинуће пресуду и вратити предмет првостепеном суду.

У време када је вршена анализа још увек је на снази била стара мрежа судова, у којој је постојала могућност да се у општинским судовима поступак води и на језику националне мањине који је у службеној употреби на територији одређене општине. Међутим, истраживањем смо дошли до сазнања да се у судовима у централној Србији не воде поступци на језицима националних мањина.

– У Општинском суду у Бујановцу није било услова за вођење поступка на албанском језику, а нису ни истицани захтеви да се поступци воде на овом језику.

– У тадашњем Општинском суду у Босилеграду сматрали су да нема правног основа за вођење поступка на бугарском језику, јер Статут Општине предвиђа да се бугарски језик уводи у службену употребу у раду органа Општине, а суд је државни орган.

– У судовима на чијем је подручју у службеној употреби и босански језик, поступци се воде на српском језику.

У судовима у Војводини, утврдили смо, да се поступци воде на српском, а у неколико судова (Суботица, Зрењанин, Темерин, Сента) поступци се воде и на мађарском, али се записници и одлуке, углавном, пишу на српском.

Нова организација судства утицала је на могућност вођења поступка и на језику националне мањине који је у службеној употреби на два начина. Прво, већина општинских судова у којима је језик националне мањине био у службеној употреби престала је да постоји у том својству и постала је судска јединица неког од основних судова. Иако је и у новим околностима задржана могућност да се поступак у судској јединици води на језику националне мањине,⁷⁷ поставља се питање да ли је и у седишту основног суда могуће водити поступак на језику националне мањине који је у службеној употреби у једној од

76 Члан 361. став 2. тачка 8. Закона о парничном поступку; члан 368. став 1. тачка 3. Законика о кривичном поступку; члан 234. став 1. тачка 4. Закона о прекршајном поступку.

77 Према члану 10. став 5. Закона о уређењу судова („Службени гласник РС“, бр. 116/08 и 104/09) у судовима, одељењима изван седишта судова и судским јединицама у службеној употреби су и други језици и писма, у складу са законом. Новим Судским пословником („Службени гласник РС“, број 110/09) у члану 108. став 1. предвиђено је да се судски поступак може водити на језику националне мањине ако је језик националне мањине у службеној употреби у суду, у складу са посебним прописима.

његових судских јединица. Други проблем проистиче из усложњавања структуре нових основних судова у које улазе судске јединице с више мањинских језика у службеној употреби. Овакви случајеви нарочито су присутни у судовима у АП Војводини, где су у састав основних судова ушли општински судови у којима су у службеној употреби били различити мањински језици. Тиме се отвара питање капацитета судова и судија да у новој структури обезбеде остваривање права на вођење поступка на језику националне мањине. Иако је приликом избора судије, који је пратио успостављање нове мреже судова, требало водити рачуна о националном саставу и адекватној заступљености припадника националних мањина, и нарочито, познавању језика средине, не постоје поуздани подаци о томе у којој је мери и да ли је уопште овај критеријум узиман у обзир приликом избора.

Разлози због којих је мали број поступака који се воде на језику националне мањине различити су. Прво, према Закону о службеној употреби језика и писама судски поступак се може водити на језику националне мањине само уколико у њему учествује једна странка (на пример: у ванпарничном поступку), а када учествује више странака (што је и правило у судском поступању) само уколико нека од њих не захтева да се поступак води на српском језику. Друго, вођење поступка на језику мањине отежавају и кадровски проблеми. Да би се поступак водио на језику националне мањине, неопходно је да судија, записничар и адвокати могу да предузимају процесне радње на том језику. С обзиром на то да у образовном систему није развијена настава, учење и усавршавање правне терминологије на језицима националних мањина, као и на то да нису утврђени критеријуми и начини провере знања језика националних мањина, отежана је примена језика националних мањина у судовима. Треће, присутни су и технички проблеми, који се огледају у томе да важни закони (и материјални и процесни) које у поступцима треба примењивати нису преведени на мањинске језике, што битно отежава рад. Уз то, с обзиром да се поступци који се воде на језику мањине у списима (записници, одлуке) воде двојезично, ово додатно усложњава поступак. Четврто, имајући на уму намеру да до правде дође што је могуће пре, странке не истичу захтев да се поступци воде на мањинском језику. Штавише, овакви захтеви се најчешће и истичу онда када се жели одуговлачење поступка.

У погледу остваривања права на употребу језика националне мањине у поступку, ситуација је боља. Будући да је повреда права на употребу језика битна повреда поступка, због које пресуда може бити укинута, судије поучавају странку да има право да се служи својим језиком. Поставља се питање да ли судије на прави начин предочавају

странци то право и да ли је поука некад и сугестивна, али то и није од великог значаја када странка има адвоката. Уколико се странка или други учесник у поступку изјасни да жели да се служи својим језиком, суд ангажује тумача. Употреба језика у поступку се превасходно односи на усмену комуникацију на рочишту, односно претресу. Писмена се по правилу достављају на српском језику, а већина судова не располаже вишејезичним стандардним обрасцима. Један од проблема у имплементацији права на употребу мањинског језика у поступку је финансијске природе. Трошкови тумачења и превозења падају на терет средстава суда, при чему се у изради судског буџета често не узима или недовољно узима у обзир вишејезичност средине.

6. ЈЕЗИЦИ НАЦИОНАЛНИХ МАЊИНА У ИЗБОРНОМ ПРОЦЕСУ

Према Закону о националним мањинама (члан 11. став 4), службена употреба језика националних мањина подразумева и употребу ових језика на гласачким листићима и бирачком материјалу. Употреба језика националних мањина у изборном процесу регулисана је и Законом о избору народних посланика⁷⁸ и Законом о локалним изборима („Службени гласник РС“, број 129/07). Оба закона предвиђају да се у оним општинама у којима су у службеној употреби и језици националних мањина, гласачки листићи и записник о раду бирачког одбора штампају и на овим језицима.⁷⁹

Билатерални уговор са Хрватском о узајамној заштити националних мањина, у члану 6. став 2. алинеја 3, изричито предвиђа да ће државе обезбедити службену употребу језика и писма националне мањине у поступку спровођења државних и локалних избора и референдума.

У јединицама локалне самоуправе обавезе штампања гласачких листића и записника о раду бирачких одбора на језицима мањина доследно се поштују. Обрасци се штампају централизованом, и ниједна од јединица локалне самоуправе није указала на тешкоће у вези са тим. Додуше, у неколико наврата нам је речено да се записници о раду бирачког одбора попуњавају једнојезично.

Закон о националним саветима националних мањина предвиђа употребу језика националне мањине у поступку за избор националног савета националне мањине. Према члану 54. овог закона посебан

78 „Службени гласник РС“, бр. 35/2000, 57/03 – одлука УСРС, 72/03 – др. закон, 75/03 – испр. др. закона, 18/04, 101/05 – др. закон, 85/05 – др. закон и 104/09 – др. закон.

79 Члан. 60. став 6. и члан 76. став 2. Закона о избору народних посланика и члан. 28. став 7. и члан 37. став 2. Закона о локалним изборима.

бирачки списак и подаци који се уносе у овај списак воде се истовремено на српском језику и на језику и писму националне мањине за коју се води бирачки списак. Поред тога, Закон у члану 89. предвиђа да се целокупан изборни материјал и документација штампају двојезично, на српском језику и ћириличком писму и на језику и писму националне мањине чији национални савет се бира.

7. УПОТРЕБА ЈЕЗИКА НАЦИОНАЛНИХ МАЊИНА У ПРЕДСТАВНИЧКИМ ТЕЛИМА

Закон о заштити права и слобода националних мањина у члану 11. став 4. прописује да службена употреба језика националних мањина обухвата и употребу језика у раду представничких тела. Најважнији сегмент овог права јесте право припадника националне мањине који обављају посланичку или одборничку функцију да се у републичким, покрајинским и локалним скупштинама обраћају на свом језику, као и да достављају и примају материјале на том језику. Према члану 11. став 8. Закона о заштити права и слобода националних мањина, посланици у републичком парламенту који припадају националној мањини, чији број у укупном становништву достиже најмање 2% према последњем попису становништва, имају право да се у парламенту обраћају на свом језику. Пословник Народне скупштине („Службени гласник РС“, број 14/09), у члану 240. став 2, предвиђао је право народног посланика да на седницама Народне скупштине говори на свом матерњем језику и да подноси писане документе у раду Народне скупштине на том језику. Члан 240. став 3. Пословника обавезивао је народног посланика који има намеру да се служи својим правом на обраћање, односно подношење материјала на свом језику да о томе благобремено обавести секретара Народне скупштине ради превођења усменог излагања или документа на српски језик. Нови Пословник Народне скупштине, донет 28. јула 2010. године, не уређује начин на који се народни посланици обраћају и примају одговоре на свом језику.

Статут АП Војводине који је важио до 14. децембра 2009. године садржао је у члану 26. изричиту одредбу о праву посланика да се у Скупштини АП Војводине служи језиком и писмом чија је употреба утврђена Статутом. Нови Статут АП Војводине не садржи овакву одредбу, али се право посланика на коришћење свог језика у раду покрајинске Скупштине може ослањати на члан 26. став 1. Статута којим се утврђује који су језици и писма у службеној употреби у *орјанима* АП Војводине, с обзиром да је Скупштина АП Војводине „највиши орган“ у АП Војводини (члан 33. Статута). Пословником

Скупштине АП Војводине („Службени лист АП Војводине“, бр. 23/02, 30/04, 4/08 и 13/09) утврђено је да су у раду Скупштине у службеној употреби и мађарски, хрватски, словачки, румунски и русински језик и њихова писма (члан 5). Пословник изричито предвиђа право посланика да се у Скупштини служи језиком и писмом, чија је службена употреба утврђена Статутом (члан 223).

Закон о локалној самоуправи не садржи изричиту одредбу о употреби језика националних мањина у раду локалних скупштина, али генерална одредба о утврђивању језика који су у службеној употреби на територији јединице локалне самоуправе обухвата и рад ових органа. Јединице локалне самоуправе у којима је у службеној употреби и језик националне мањине, садрже различита решења у погледу права одборника на употребу свог језика у раду локалне скупштине, па неке садрже изричиту одредбу којом посебно истичу ово право, док неке ово питање не регулишу посебно.

Квалитет остваривања права на употребу језика у раду представничких органа варира на различитим нивоима власти. Иако постоји правни оквир за употребу језика националне мањине у Народној скупштини, то право се не остварује у пракси. У Народној скупштини, крајем 2009. године када је истраживање окончано, нису постојале техничке могућности за симултано превођење излагања народних посланика, па се сви посланици обраћају на српском језику. Скупштински материјали се такође достављају на српском језику.

У Скупштини АП Војводине је другачије – у њеном раду постоји устаљена пракса да се посланици могу обраћати на свим језицима који су у службеној употреби. Скупштина има преводилачку службу и технички је опремљена за симултано превођење седница. Материјали се такође достављају на свим језицима који су у службеној употреби у раду Скупштине, при чему се на почетку сваког мандата посланици изјашњавају на ком језику желе да добијају скупштинске материјале.

Искуства у вези с употребом језика националних мањина у раду локалних скупштина различита су. У граду Новом Пазару и општинама Тутин, Пријепоље и Сјеница, који су у службену употребу увеле и босански језик и писмо, одборници се у локалним скупштинама обраћају на „свом“ језику, а због разумевања језика не постоји потреба за симултаним превођењем. Скупштински материјали се достављају према захтеву одборника на ћирилици или латиници, при чему локалне самоуправе имају проблем с употребом стандардног књижевног босанског језика, па су акти на латиничном писму најчешће преписи текста са српског језика. У општинама у јужној Србији у којима је у службеној употреби и албански језик, у раду локалних скупштина

одборници се обраћају и скупштинске материјале добијају и на том језику. Према саговорницима у општини Медвеђа постоји проблем у вези с одговарајућим превођењем, тако да одборници – припадници албанске националне мањине често захтевају да им се доставе материјали и на српском језику јер су преводи на албански слабог квалитета. У Босилеграду се одборници обраћају на „свом“ језику, нема захтева за симултаним превођењем, а материјали се штампају и на српском и на бугарском језику. Од јединица локалних самоуправа у Војводини у Сенти, Суботици и Темерину одборници се обраћају у скупштини и на језицима мањина (мађарском) и добијају скупштинске материјале и на овом језику. У осталим градовима и општинама, у раду локалних скупштина користи се српски језик, а материјали се достављају на српском језику и на ћириличном или латиничном писму. У овим јединицама локалне самоуправе често одборници не захтевају да се обезбеде услови у локалним скупштинама за обраћање на језику националних мањина, а проблеми због којих је онемогућено остваривање овог права јесу и лоши технички услови за симултано превођење и недовољни кадровски капацитети за превођење скупштинских материјала.

8. ОБЈАВЉИВАЊЕ АКТА НА ЈЕЗИЦИМА НАЦИОНАЛНИХ МАЊИНА

За остваривање права на службену употребу језика националних мањина важно је да се општи правни акти објављују и на језицима националних мањина који су у службеној употреби. Србија је приликом ратификације Европске повеље о регионалним или мањинским језицима преузела обавезу да учини доступним најзначајније законе, а посебно оне које се тичу лица која користе ове језике, на десет језика националних мањина (члан 9. став 3), као и то да регионалне и локалне власти објављују своја званична документа и на овим језицима (члан 10. став 2. тачка ц и д).

Закон о заштити права и слобода националних мањина, у члану 11. став 6, предвиђа да се закони и републички прописи објављују и на језицима националних мањина, при чему Закон детаљније регулисање овог питања препушта посебном пропису. Објављивање закона и републичких закона регулисано је посебним законом,⁸⁰ али је он донет 1991. године и не предвиђа објављивање општих аката Републике и на језицима националних мањина. Овим законом прописано је

80 Закон о објављивању закона и других прописа и општих аката и о издавању „Службеног гласника Републике Србије“, „Службени гласник РС“, број 72/91 и „Службени лист СРЈ“, број 11/93 – одлука СУС; „Службени гласник РС“, број 30/10.

и да се општи акти аутономне покрајине, општине и града објављују на начин који одреди аутономна покрајина, општина и град (члан 1. став 2). У складу с тим, објављивање покрајинских аката регулисано је Статутом АП Војводине, при чему је утврђено да се акти који се објављују у „Службеном листу АП Војводине“ објављују и на језицима који су у службеној употреби у Покрајини.⁸¹

Начин објављивања општих аката јединица локалне самоуправе утврђује се њиховим статутима, али најчешће се не утврђује на којим се језицима објављују, а ретке су јединице локалне самоуправе које се одреде да се акти објављују и на језицима националних мањина који су у службеној употреби на њиховој територији.⁸²

Примена права у вези с објављивањем општих аката на језицима националних мањина такође је неуједначена, али генерално не одговара међународним стандардима и националним прописима. Закони и други републички прописи не објављују се на језицима националних мањина, а нису доступни ни преводи важнијих закона на ове језике. Према информацијама Министарства за људска и мањинска права једино је Закон о националним мањинама преведен на језике националних мањина који су у службеној употреби, а било је предвиђено и преводјење Закона о националним саветима националних мањина. Такође нам је речено да је ово министарство у неколико наврата указивало на потребу да се важнији закони преведу на језике националних мањина, али да није било никаквих реакција.

Недостатак закона на језицима националних мањина у значајној мери отежава примену права на службену употребу језика, нарочито у управним и судским поступцима, јер запослени морају да се ослањају на текст на српском језику, а да у примени употребљавају језик националне мањине, при чему због недостатка званичног превода не постоји стандардизација превода појмова који су коришћени у оригиналном законском тексту.

Објављивање општих аката покрајинских органа врши се у складу с одредбом Статута АП Војводине. У оквиру Покрајинског секретаријата за прописе, управу и националне мањине постоји Служба за преводилачке послове која, између осталог, преводи и лекторише акте који се објављују у „Службеном листу АП Војводине“. У Скупштини АП Војводине постоји и Одбор за утврђивање истоветности покрајинских

81 Члан 46. став 3. старог Статута (престао да важи 14. децембра 2009), члан 65. став 3. новог Статута.

82 Такву одредбу садржи на пример Статут града Суботице (члан 102. став 1), Статут града Сомбора (члан 115. став 4), Статут општине Сента (члан 80. став 1), Статут општине Бујановац (члан 87. став 2).

прописа на језицима у службеној употреби, који утврђује истоветност текстова прописа, одлука и општих аката које доноси Скупштина на језицима чија је службена употреба утврђена Статутом са српским језиком и о томе обавештава Скупштину.⁸³

Начин објављивања општих аката јединица локалне самоуправе различит је. Општи акти града Новог Пазара објављују се у „Службеном листу града Новог Пазара“, и то на српском језику и ћирилици и на босанском језику и латиници; општине Медвеђа и Бујановац своје опште акте објављују на српском и албанском језику и одговарајућим писмима у „Службеном гласнику града Лесковца“, општи акти града Суботице објављују се тројезично, на српском, мађарском и хрватском језику и писму, општи акти града Сомбора и општине Сента објављују се и на српском и на мађарском језику. У општини Србобран објављују опште акте и на српском и на мађарском језику, али не паралелно, већ у одвојеним службеним гласилима, па објављивање аката на мађарском језику касни. У општини Темерин не објављују опште акте истовремено и на мађарском језику, већ врше њихов накнадни превод. У овој општини рекли су нам да прилично касне с преводом, као и да због тога у протеклих годину дана нису преводили све акте, што би убудуће требало да се промени.

Објављивање општих аката јединице локалне самоуправе на језицима националних мањина отежано је у оним општинама које из финансијских разлога немају званично општинско гласило већ су приморане да своје акте објављују у другим гласилима. У пракси се појавио проблем објављивања оваквих аката у гласилима која су у надлежности јединице локалне самоуправе у којој језици националне мањине нису у службеној употреби. Општи акти општина Бујановац и Прешево објављују се у „Службеном гласнику града Лесковца“ на српском језику и ћириличним писмом и на албанском језику и писму, који је у службеној употреби у овим општинама. Град Врање одбија да објављује акте општина Бујановац и Прешево на албанском језику и писму, јер је одредбама чл. 2. и 28. Одлуке о објављивању градских прописа и других аката и о издавању „Службеног гласника града Врања и општина Пчињског управног округа“, коју је Скупштина града Врања донела на седници 20. маја 2009. године, утврђено да се прописи и други акти објављују само на српском језику и ћириличном писму. Општи акти општине Босилеград објављују се у општинском службеном гласилу, али само на српском језику и ћириличном писму, а поједини акти штампају се двојезично и истичу на огласној табли.

83 Види члан 65. став 1. Пословника Скупштине АП Војводине.

9. КАПАЦИТЕТИ ЗА ЕФИКАСНО ОСТВАРИВАЊЕ ПРАВА НА СЛУЖБЕНУ УПОТРЕБУ ЈЕЗИКА НАЦИОНАЛНИХ МАЊИНА

Република Србија је усвојила високе стандарде у погледу заштите права на службену употребу језика националних мањина, али при томе су занемарене околности у којима те стандарде треба применити. Понекад се чини да, приликом припреме одређених законских решења, није прављена озбиљнија студија изводљивости и да су у појединим сегментима права тако успостављена да их је готово немогуће у потпуности спровести. То добрим делом узрокује приметни несклад између правне регулативе и њене примене у пракси, што негативно утиче на квалитет права на службену употребу језика националних мањина. Недостаци у примени овог права произлазе из недовољно изграђених капацитета органа јавних власти, превасходно јединица локалне самоуправе, за службену употребу језика националних мањина. Отежавајући фактори, у том смислу, јесу високи материјални трошкови, потреба за успостављањем посебних служби и систематизацијом посебних радних места преводилаца и лектора и потреба за избалансираном националном структуром запослених у органима и организацијама с јавним овлашћењима.

Службена употреба језика националних мањина оптерећује како државни и покрајински буџет, тако и буџете јединица локалних самоуправа, али приликом планирања и усвајања државног буџета не узимају се у обзир трошкови који прате службену употребу језика националних мањина. Јединице локалне самоуправе у централној Србији, у којима је у службеној употреби и језик националне мањине, не добијају додатна средства за имплементацију овог права. У АП Војводини јединице локалне самоуправе су у овом погледу у повољнијем положају јер Покрајински секретаријат за прописе, управу и националне мањине сваке године расписује конкурс за расподелу буџетских средстава органима и организацијама у АП Војводини у чијем су раду у службеној употреби језици и писма националних мањина. Средства се користе за суфинансирање пројеката чији је циљ унапређивање права на службену употребу језика и писама националних мањина у АП Војводини. На конкурс могу учествовати органи општине и града на територији АП Војводине у којима је статутом утврђена службена употреба језика националних мањина, месне самоуправе, као и други органи, организације, службе и уставове на територији ових општина. Средства се додељују за оспособљавање запослених у органима и организацијама који се користе језиком националне

мањине који је у службеној употреби и за развој система електронске управе за рад у условима вишејезичности, као и за трошкове израде и постављања табли за означавање назива органа и организација, као и топографских ознака, за штампање двојезичних или вишејезичних образаца и службених гласила и других јавних пибликација. Овак-ва подршка јединицама локалне самоуправе у централној Србији не постоји, а њено евентуално увођење би требало тражити у иниција-тивама и остваривању надлежности Министарства за државну упра-ву и локалну самоуправу, Министарства за људска и мањинска права и Министарства финансија.

Други проблем се односи на кадровске проблеме. Службена упо-треба језика националних мањина изискује специфичности у система-тизацији радних места, јер су за ефикасну имплементацију потребни преводиоци и лектори. Развијену преводилачку службу имају једино покрајински органи, док је ситуација у јединицама локалних само-управа различита. Примера ради, у градској управи у Новом Пазару систематизовано је и попуњено радно место лектора за босански је-зик. У општинама Медвеђа и Бујановац систематизована су и попуње-на два радна места преводиоца за албански језик, али постоји проблем у нивоу познавања књижевног албанског језика, што негативно ути-че на квалитет превода. У општини Пријепоље не постоји лектор за босански језик и а запослени у управи не познају књижевни босански језик. Иста ситуација је и у општини Босилеград, у којој не постоји званичан општински преводилац. У градовима и општинама у АП Војводини, преводилачке службе, односно систематизована радна места преводиоца имају град Суботица, општина Сента и општина Те-мерин. У Скупштини града Сомбора систематизовано је радно место преводиоца за мађарски језик, па његове услуге по потреби користе и други органи града. У општини Стара Пазова систематизовано је једно радно место преводиоца за словачки језик, али није попуњено. У општинама Алибунар, Ковачица, Нови Сад, Србобран, Шид, Вршац и Зрењанин не постоје посебна радна места преводиоца и ове јединице локалне самоуправе се, по потреби, ослањају на знање својих запосле-них, користе преводилачке услуге Службе за превођење Покрајинског секретаријата за прописе, управу и националне мањине или ангажују овлашћеног тумача.

На ефикасну и квалитетну службену употребу језика национал-них мањина негативно утиче и недовољна заступљеност припадника националних мањина у органима јавне власти, као и организацијама са јавним овлашћенима. Устав, у члану 77. став 2, прокламује да се при запошљавању у државним органима, јавним службама, органима

аутономне покрајине и јединицама локалне самоуправе води рачуна о националном саставу становништва и одговарајућој заступљености припадника националних мањина. Члан 21. Закона о заштити права и слобода националних мањина изричито предвиђа да се приликом запошљавања у јавним службама, укључујући полицију, води рачуна о националном саставу становништва, одговарајућој заступљености и о познавању језика који се говори на подручја органа или службе, али се у пракси примећује недостатак кадрова који владају одговарајућим језиком националне мањине који је у службеној употреби.⁸⁴ На овакву ситуацију битно утиче и нејасан однос државе према вишејезичности и непостојање адекватне државне политике вишејезичности. Иако се у школама у Србији изводи настава и на мањинским језицима, она не доприноси развоју избалансираног (мулти) билингвизма, односно не омогућава да се знање и компетенције развијају паралелно на оба језика. Припадници већине ретко знају неки од мањинских језика на нивоу који је виши од колоквијалног, а све је чешћи случај да се и мањине језички затварају и слабије говоре језик већине. Ово наравно утиче и на квалитет службене употребе мањинских језика, јер су ретки запослени који познају оба језика (и већински и мањински) на таквом нивоу да своје надлежности подједнако добро могу вршити на сваком од њих.

84 У мају 2006. године Влада Србије је донела Закључак о мерама за повећање учешћа припадника националне мањине у органима државне управе („Службени гласник РС“, број 40/06).

VI

ЗАКЉУЧАК

Као што је већ речено, правни поредак Србије поставља високе стандарде у погледу права на службену употребу језика националних мањина, али не нуди ефикасан механизам за остваривање тог права и у многим аспектима не представља делотворну правну основу за то. Понекад се чини да су релевантни акти међусобно изоловани и да недостаје „везивни елемент“, односно јасан концепт вишејезичности који држава кроз регулативу жели да промовише.

Недостаци на нормативном нивоу огледају се у и томе што је већина важних одредаба које гарантују право на службену употребу језика националних мањина декларативног карактера, за чију је ефикаснију примену неопходна подзаконска регулатива. У АП Војводини таква акта су донета и њима су, у неким аспектима, превазиђени поменути недостаци.

Поред тога, треба поменути и то да су поједини стандарди постављени амбициозно, па их у постојећим друштвеним околностима није реално достићи, што додатно утиче на јаз између нормативног и стварног стања. У том смислу, значајну слабост представља и то што држава није, паралелно са усвајањем регулативе, изграђивала или доприносила изграђивању капацитета за ефикаснију примену права на службену употребу језика националних мањина.

Према анализи података истраживања, које је, како је речено, спроведено у другој половини 2009. године и допуњено праћењем стања у вези са остваривањем права на службену употребу језика и писама националних мањина у 2010. години, уочени су следећи проблеми:

1. Не постоји делотворан правни механизам на основу којег би јединице локалне самоуправе обавезно уводиле језик и писмо националне мањине у службену употребу на својој територији, уколико је за то испуњен законски услов, односно уколико је последњим пописом становништва утврђено да је на територији јединице локалне самоуправе настањено 15% становништва које припада једној националној мањини.

2. Државна управа не подстиче у пуној мери, сагласно усвојеним међународним стандардима и уставноправном систему, примену права на службену употребу језика и писама националних мањина, односно мултилингвизам и билингвизам. Држава не планира и не издваја средства за примену права на службену употребу језика и писама националних мањина. Учење језика националних мањина, као језика друштвене средине, од стране припадника других етничких заједница занемарљиво је и факултативно, а учење српског језика у појединим јединицама локалне самоуправе у којима су припадници националних мањина локално већинско становништво јесте на нивоу који не задовољава друштвену интеграцију.

3. Предрасуде и изражена етничка дистанца у појединим деловима земље онемогућавају увођење језика појединих националних мањина у службену употребу.

4. Недостатак стручних кадрова за обезбеђивање услова за запошљавање грађана који говоре српски и језик или језике националних мањина у јавном сектору и локалним самоуправама.

5. Држава не подстиче услове за несметано коришћење, у складу са законом, језика и писама националних мањина у раду државних органа. Такође, већина јединица локалне самоуправе не располаже техничким и кадровским условима за службену комуникацију у раду органа локалне самоуправе.

6. У вези с уписом личног имена на језику и писму националне мањине у матичне књиге:

- Различита примена закона у матичним службама у јединицама локалне самоуправе;

- Немогућност уписа женских презимена у феминистичком облику у складу с традицијом језика националних мањина;

- Непостојање двојезичних образаца извода из матичних књига у централној Србији.

7. У вези са издавањем личних докумената:

- Недовољна информисаност грађана припадника националних мањина о законом предвиђеним условима за издавање докумената с уписаним именом на језику националне мањине;

- Фактичка немогућност уписа личног имена у личну карту и на српском језику ћирилици и на језику и писму националне мањине;

- Немогућност уписа комбинованог презимена на језику и писму националне мањине и српском на латиници или ћирилици.

8. Исписивање топографских ознака и назива насељених места, улица и назива истиче се недоследно, истицање назива организационих

јединица републичких органа и републичких јавних предузећа и на језицима националних мањина селективно је и у већини јединица локалне самоуправе ови се називи не истичу и на језицима и писмима националних мањина.

9. Непостојање образаца за службену комуникацију са странкама, припадницима националних мањина, на њиховом језику и неразвијена пракса писане комуникације грађана припадника националних мањина и јавних власти на језицима националних мањина.

10. Важни закони и документа не преводе се на језике националних мањина.

11. Акта и одлуке органа јединице локалних самоуправа не објављују се доследно у службеним гласилима и на језицима националних мањина. Овај проблем је нарочито изражен приликом објављивања аката у службеним гласилима основаним за више јединица локалних самоуправа у којима језици националних мањина нису у службеној употреби у свакој од њих.

12. Не постоје одговарајући капацитети за ефикасно вођење управних и судских поступака на језицима националних мањина.

13. Недовољна заступљеност припадника националних мањина или грађана који говоре мањинске језике у органима јавне власти.

ПРАВНИ ИЗВОРИ

1. Устав Републике Србије, „Службени гласник РС“, број 98/06 [Устав]

2. Закон о ратификацији Европске повеље о регионалним или мањинским језицима, „Службени лист СЦГ – Међународни уговори“, број 18/05 [Европска повеља]

3. Закон о потврђивању Оквирне конвенције за заштиту националних мањина, „Службени лист СРЈ – Међународни уговори“, број 6/98 [Оквирна конвенција]

4. Закон о ратификацији Споразума између Србије и Црне Горе и Републике Хрватске о заштити права српске и црногорске мањине у Републици Хрватској и хрватске мањине у Србији и Црној Гори, „Службени лист СЦГ – Међународни уговори“, број 3/05 [Споразум са Хрватском]

5. Закон о ратификацији Споразума између Србије и Црне Горе и Републике Мађарске о заштити права мађарске националне мањине која живи у Србији и Црној Гори и српске националне мањине која живи у Републици Мађарској, „Службени лист СЦГ – Међународни уговори“, број 14/04 [Споразум са Мађарском]

6. Закон о ратификацији Споразума између Србије и Црне Горе и Републике Македоније о заштити српске и црногорске националне мањине у Републици Македонији и македонске националне мањине у Србији и Црној Гори, „Службени лист СЦГ – Међународни уговори“, број 6/05 [Споразум са Македонијом]

7. Закон о ратификацији Споразума између Савезне владе СРЈ и Владе Румуније о сарадњи у области заштите националних мањина, „Службени лист СЦГ – Међународни уговори“, број 14/04.

8. Закон о службеној употреби језика и писама, „Службени гласник РС“, бр. 45/91, 53/93, 67/93, 48/94 и 101/05 – др. закон [Споразум са Румунијом]

9. Закон о заштити права и слобода националних мањина, „Службени лист СРЈ“, број 11/02 [Закон о мањинама]

10. Закон о националним саветима националних мањина, „Службени гласник РС“, број 72/09 [Закон о националним саветима]

11. Закон о утврђивању одређених надлежности аутономне покрајине, „Службени гласник РС“, бр. 6/02, 101/07 – др. закон и 51/09 – др. закон [Омнибус закон] (важио до 1. јануара 2009)

12. Закон о утврђивању надлежности Аутономне Покрајине Војводине, „Службени гласник РС“, број 99/09 (примењује се од 1. јануара 2009)

13. Закон о локалној самоуправи, „Службени гласник РС“, број 129/07

14. Закон о матичним књигама, „Службени гласник РС“, бр. 15/90, 57/03, 101/05 (важио до 27. децембра 2009)

15. Породични закон, „Службени гласник РС“, број 18/05

16. Закон о матичним књигама, „Службени гласник РС“, број 20/09 (важи од 27. децембра 2009)

17. Закон о личној карти, „Службени гласник РС“, број 62/06

18. Закон о основној школи, „Службени гласник РС“, бр. 50/92, 53/93, 67/93, 48/94, 66/94 – одлука УСРС, 22/02, 62/03 – др. закон, 64/03 – испр. др. закона, 101/05 – др. закон и 72/09 – др. закон.

19. Закон о средњој школи, „Службени гласник РС“, бр. 50/92, 53/93, 67/93, 48/94, 24/96, 23/02, 25/02 – испр., 62/03 – др. закон, 64/03 – испр. др. закона, 101/05 – др. закон и 72/09 – др. закон.

20. Закон о високом образовању, „Службени гласник РС“, бр. 76/05, 100/07 – аутентично тумачење и 97/08.

21. Закон о општем управном поступку, „Службени лист СРЈ“, бр. 33/97 и 31/01 [ЗУП]

22. Закон о парничном поступку, „Службени гласник РС“, бр. 125/2004 и 111/2009.

23. Законик о кривичном поступку, „Службени лист СРЈ“, бр. 70/01 и 68/02 и Службени гласник РС, бр. 58/04, 85/05, 115/05, 85/05 – др. закон, 49/07, 20/09 – др. закон и 72/09

24. Закон о прекршајима, „Службени гласник РС“, бр. 101/05, 116/08 и 111/09 (почиње да се примењује од 1. јануара 2010)

25. Закон о уређењу судова, „Службени гласник РС“, бр. 116/08 и 104/09

26. Закон о избору народних посланика, „Службени гласник РС“, бр. 35/2000, 57/03 – одлука УСРС, 72/03 – др. закон, 75/03 – испр. др. закона, 18/04, 101/05 – др. закон, 85/05 – др. закон и 104/09 – др. закон

27. Закон о локалним изборима, „Службени гласник РС“, број 129/07

28. Закон о објављивању закона и других прописа и општих аката и о издавању „Службеног гласника Републике Србије“, „Службени гласник РС“, број 72/91 и „Службени лист СРЈ“, број 11/93 – одлука СУС

29. Пословник Народне скупштине, „Службени гласник РС“, број 14/09

30. Судски пословник („Службени гласник РС“, број 110/09)

31. Закључак Владе Републике Србије о мерама за повећање учешћа припадника националне мањине у органима државне управе, „Службени гласник РС“, број 40/06

32. Правилник о личној карти, „Службени гласник РС“, бр. 11/07 и 9/08

33. Правилник о обрасцима аката у управном поступку, „Службени лист СРЈ“, бр. 8/99 и 9/99 – испр.

34. Одлука Уставног суда ИУ-27/99, „Службени гласник РС“, број 10/01

35. Одлука Уставног суда ИУ-297/96, „Службени гласник РС“, број 15/01

36. Статут АП Војводине, „Службени лист АП Војводине“, број 17/91 (важи до 14. децембра 2009)

37. Статут АП Војводине, „Службени лист АП Војводине“, број 17/09 (важи од 14. децембра 2009)

38. Пословник Скупштине Војводине, „Службени лист АП Војводине“, бр. 23/02, 30/04, 4/08 и 13/09

39. Одлука о ближем уређивању појединих питања службене употребе језика и писама националних мањина на територији АП Војводине, „Службени лист АП Војводине“, бр. 8/03 и 9/03 [Одлука о мањинским језицима]

40. Одлука о вишејезичким обрасцима извода из матичних књига и о начину уписа у исте, „Службени лист АП Војводине“, бр. 1/01 и 8/03

41. Статут града Зрењанина, „Службени лист града Зрењанина“, бр. 21/08

42. Статут града Суботице, „Службени лист општине Суботица“, бр. 26/08, 27/08 – испр.

43. Статут града Новог Пазара, „Службени лист општине Нови Пазар“, број 14/08 и „Службени лист града Новог Пазара“, број 7/09

ИЗВОРИ – ИСТРАЖИВАЊЕ

1. Покрајински секретаријат за прописе управу и националне мањине: Даница Лучић, шефица Одсека за управни надзор (20. август 2009)

2. Канцеларија Покрајинског омбудсмана АП Војводине: Петар Теофиловић, покрајински омбудсман; Золтан Гобор, заменик покрајинског омбудсмана за заштиту права националних мањина; Клара Орос, саветница за заштиту права националних мањина (20. август 2009)

3. Национални савет румунске националне мањине: Драган Марчел, председник (21. август 2009)

4. Општина Кучево: Зоран Милекић, председник општине Кучево; Мића Стојановић, заменик председника Општине; Снежана Ранчић, начелница Општинске управе; Драгослав Мратић, председник СО; Душица Радивојевић, руководилац одељења за опште и заједничке послове матичне службе; Златко Јанковић, заменик командира ПС Кучево (9. септембар 2009)

5. Национални савет влашке националне мањине: Завиша Журж, председник; Предраг Балашевић, члан; Зоран Јанковић, члан (9. септембар 2009)

6. Општина Бор: Бранислав Ранкић, председник општине Бор; Предраг Балашевић, заменик председника Општине; Љубинка Јелић, начелница Општинске управе; Драган Марковић председник СО; Зоран Јанковић, помоћник председника Општине; Слободан Баца, секретар СО; Новица Марељ, шеф матичне службе и Славиша Барац, начелник ПУ Бор (10. септембар 2009)

7. Град Нови Пазар: Мирсад Махмутовић, градоначелник; Борка Јовановић, председница Скупштине града; Хајрудин Хајровић, члан Градског већа задужен за школство и социјална питања; Рифат Реџевић, директор Дома културе; Сулејман Ничевић, начелник градске управе; Сабахета Мунишевић, заменица руководиоца одељења за општу управу; Ибрахим Мадовић, председник Општинског суда; Владимир Ђуричић, директор филијале Пореске управе Новог Пазара;

Аднан Диздаревић, социолог у Центру за социјални рад; Енвер Бешировић, заменик начелника Полицијске управе Нови Пазар; Есад Цуцјевић, председник Националног савета бошњачке националне мањине (16. септембар 2009)

8. Општина Пријепоље: Добро Лазаревић, заменик председника Општине; Ханка Хајдаревић, начелница Општинске управе (17. септембра 2009)

9. Општина Прибој: Лазар Рвовић, председник Општине и Витомир Пјевац, председник СО (18. септембар 2009)

10. Општина Медвеђа: Јадранка Божовић, начелница Општинске управе и Зорица Станковић, начелница Одељења за општу управу; Зоран Анђелић, командир Полицијске станице Медвеђа, Р. Радовановић, командир Полицијске испоставе Медвеђа (28. септембар 2009)

11. Град Врање: Слободан Стаменковић, председник Скупштине града и Љиљана Стојановић, секретар Скупштине града Врања (28. септембар 2009)

12. Општина Бујановац: Фаруш Исљами, начелник Општинске управе; Насим Ређеџи, начелник Одељења за општу управу; Предраг Цветковић, председник Општинског суда Бујановац; Драган Величковић, командир Полицијске станице Бујановац (29. септембар 2009)

13. Општина Босилеград: Станиша Зиновиев, начелником Општинске управе; Димитар Василев, матичар; присуствовали су и Славица Стојанова, секретар СО; Владимир Захаријев, председник Општине и г. Јорданов, референт за грађанска стања; Борис Георгиев, председник Општинског суда у Босилеграду; Новица Стојанов, командир Полицијске испоставе Босилеград; Ненад Марковић, заменик начелника Полицијске управе Врање; Национални савет бугарске националне мањине (30. септембар 2009)

14. Национални савет мађарске националне мањине: Ласло Јожа, председник (14. октобар 2009)

15. Град Суботица: Марија Ушумовић Давчик, начелница Градске управе; Златко Маросиук, локални омбудсман; Одри Какоњиш-Жужан, начелница одељења за лична стања грађана и Марија Миљатовић, руководилац службе за општу управу; Иван Богосављевић, председник Општинског суда у Суботици и Боривоје Муцаљ, начелник Полицијске управе Суботица (14. октобар 2009)

16. Град Нови Сад: Милена Поповић Субић, чланица градског већа за прописе; Зора Ђорђевић, начелница градске управе за прописе; Биљана Драгин, помоћница начелника за грађанска стања; Ружица Колапић, начелница градске управе за опште послове; Петар Мохан,

председник Општинског суда Нови Сад; Александар Вучковић, заменик директора регионалног центра Пореске управе Нови Сад; Петар Јеличи, шеф одсека за аналитику Полицијске управе Нови Сад; Радован Вучуровић, начелник одељења за управне послове Полицијске управе Нови Сад и Лајош Мишколци, командир Полицијске станице Темерин. Одржан је заједнички састанак и са Матом Грозницом, Драганом Марчелом, Неђом Антићем, представницима националних савета хрватске, румунске, русинске и словачке националне мањине (16. октобар 2009)

17. Град Сомбор: Ирина Бурк Пачетић, начелница Градске управе и Звонимир Штрбац, начелник одељења опште управе; Бранислав Петковић, председник Општинског суда у Сомбору; Саша Димитрашиновић, начелник Полицијске управе, Мирјана Цвијановић, шефица одсека за аналитику и евиденције и Владимир Зорица, шеф одељења за управне послове Полицијске управе Сомбор (29. октобар 2009)

18. Општина Шид: Живка Сремац, начелница одељења за општу управу и друштвене делатности; Богдан Томасовић, матичар; Драги Тинтор, председник Општинског суда у Шиду; судије Љубица Петрић и Невенка Смајић, виши судијски сарадник Мирослав Цирба; Мирко Ђурић, руководилац групе за сузбијање криминала; Стеван Вукелић, заменик командира Полицијске станице Шид и Радмила Савановић, руководилац одељења за управне послове (30. октобар 2009)

19. Град Зрењанин: Софија Анђелковић, заменица начелника одељења опште управе; Добринка Бачић, руководилац службе за послове месних канцеларија; Љубица Цикора, главна матичарка; Гордана Драгојлов, шефица одсека за управно-правне послове и послове матичара и Станко Лов-Петер, виши сарадник за управне послове и послове превођења; Дивна Татић, председница Општинског суда и Златоје Анкић, заменик председнице Општинског суда; Бојан Марковић, начелник Полицијске управе (4. новембар 2009)

20. Општина Ковачица: Душанка Алексић, секретар СО и Јадранка Текијашки, шефица матичне службе; Одреј Сахтер, в. д. председника Општинског суда; Јанко Михаљ, командир Полицијске станице и Атила Беркан, заменик шефа управних послова Полицијске станице (4. новембар 2009)

21. Општина Сента: Роланд Јанковић, начелник Општинске управе и Гордана Бало, матичарка; Иван Хреш, председник Општинског суда; Драгољуб Милинков, командир Полицијске станице (5. новембар 2009)

22. Општина Вршац: Јован Кнежевић, начелник Општинске управе; Бранислав Ђурић, начелник Одељења за општу управу; Петар Павков, матичар и Љиљана Ковачки-Ђан; Милорад Анкић, виши судијски помоћник у Општинском суду у Вршцу; Снежана Каначки, руководилац групе за управне послове у Полицијској станици (6. новембар 2009)

23. Општина Алибунар: Октавијан Брошћанац, начелник Општинске управе; Цветана Радуловић Кожокари, шефица Одсека за грађанска стања, општу управу и имовинскоправне послове и Еуфрозина Трифу, виша сарадница за грађанска стања – матичарка; Маријана Трифу, судија Општинског суда; Слободан Ђоковић, заменик командира Полицијске испоставе (6. новембар 2009)

24. Ендре Леч, адвокат и овлашћени судски тумач за мађарски језик (10. новембар 2009)

25. Општина Темерин: Магдолна Пете, начелница Општинске управе; Горан Родић, председник Општинског суда; Лајош Мишколци, командир Полицијске станице (11. новембар 2009)

26. Општина Србобран: Драган Шарчев, начелник Општинске управе; Гордана Ранков, шефица Одељења за управне и заједничке послове; Зита Јовић, заменица главног матичара; Здравко Василић судија одељења Општинског суда у Врбасу и у Србобрану; Родољуб Зиновић, командир Полицијске станице и Радосава Чобанов, шефица управних послова Полицијске станице (11. новембар 2009)

27. Општина Стара Пазова: Радмила Одобашић, начелница Општинске управе; Гордана Милосављевић из Службе за скупштинске послове и Милош Јовановић, руководилац одсека за општу праву; Ружица Николић, председница Општинског суда; Зоран Обреновић, командир Полицијске станице (12. новембар 2009)

28. Округли сто о социалингвистичким аспектима службене употребе језика националних мањина у канцеларији Заштитника грађана: проф. др Горан Башић, заменик заштитника грађана; др Ранко Бугарски, др Биљана Сикимић, др Рајко Ђурић, доц. др Љубица Ђорђевић, као и сарадници у канцеларији Заштитника грађана (13. новембар 2009)

29. Министарство за државну управу и локалну самоуправу: Јасмина Бен Менсур; Зоран Петровић, помоћник министра и Братислав Ђокић, помоћник министра за управни надзор (20. новембар 2009)

30. Министарство правде: Хелене Сурлић, виша саветница у Одељењу за надзор у судовима, прекршајним органима и тужилаштвима (20. новембар 2009)

31. Министарство унутрашњих послова: Александар Вељковић, начелник одељења за нормативне послове; Јасмина Васиљевић, правна саветница у Бироу за притужбе; Дејан Јоксимовић, заменик начелника за контролу законитости у Управи полиције и Биљана Трифунровић Говедаровић, шефица Одсека за личне карте, пребивалиште и друге управне послове при Управи полиције (20. новембар 2009)

32. Министарство за људска и мањинска права: Зорица Новаковић и Гордана Говедарица из одељења Министарства за унапређење права националних мањина, и Босиљка Аџемовић, саветница за нормативне послове (25. новембар 2009)

33. Пореска управа: Зоран Васић, помоћник директора централне Пореске управе; Александар Вуковић, заменик директора Регионалног центра Пореске управе Нови Сад и Миодраг Павићевић, помоћник директора централне ПУ за пореско правне послове и координацију (25. новембар 2009)

34. Уставни суд Србије: Снежана Марковска Антић, заменица секретара Уставног суда Србије; Љиљана Лалић, координатор судске праксе и Бојана Ђорђевић, самостални саветник (4. децембар 2009)

35. Врховни суд Србије: судије Вида Петровић Шкери и Невенка Важић (4. децембар 2009)

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

342.724/.725(497.11)"2009"
341.234(497.11)
811.163.41'272

БАШИЋ, Горан, 1961–

Остваривање права на службену употребу
језика и писама националних мањина
у Републици Србији / написали: Горан Башић,
Љубица Ђорђевић ; истраживачки тим: Горан
Башић ... [и др]. – Београд : Заштитник грађана,
2010 (Београд : Службени гласник). – 90 стр. ;
20 см. – (Едиција Монографије / Заштитник
грађана ; књ. 2)

Тираж 300. – Напомене и библиографске
референце уз текст. – Библиографија: стр. 83–90.

ISBN 978-86-87945-05-0

1. Ђорђевић, Љубица [аутор]
[аутор додатног текста], 1977–

а) Право на употребу језика – Националне
мањине – Србија б) Националне мањине
– Правна заштита – Србија с) Србија
– Језичка политика

COBISS.SR-ID 180911884

• Монографије •

ISBN 978-86-87945-05-0

